

„Gospodine Predsjedniče, kao i svi veliki ljudi, za života nećete dočekati pravilnu interpretaciju Vaših zasluga za Vaš narod. To će učiniti tek buduća pokoljenja. Ali vjerujte, učinit će. Vi ćete biti velik čovjek hrvatske povijesti, ali ne za života, već kad ocjene budu donesene hladnom glavom.“

Henry Kissinger u pismu Franji Tuđmanu

"Kad dub pade, svak mu drva krade"

PRIČA O VREMENU

Čovjeku ništa nije tako teško kao čekati vrijeme - svojih pet minuta. Jer stalno vam se čini da je to vrijeme došlo evo baš sad i, ako priliku sada ne iskoristite, poslije ćete se kajati cijeli život.

Vrijeme je na visokoj cijeni, ono se plaća, ono se čuva kao dragulj, vremenu se čovjek divi jer ga vrijeme vremenom satire. I, ako je to istina, onda je vrijeme zapravo gospodar cijelome svijetu. Onome tko nema vremena i za koga vrijeme ne radi, ne piše se dobro. Taj je siromah, tome je odzvonilo. Ne kaže se uzalud sve u svoje vrijeme.

Vrijeme je neumorno. Ono usprkos svojim godinama uvijek korača istim tempom; kao životni usud opominje naše pakosti, pecka sitne ljudske prljavštine, povremeno čak dođe neko čudno, teško vrijeme za sve nas. To se obično dogodi kada se u svijetu nataloži previše zla, pa obična ljudska dobrota bude manja od vijeka, tuga veća od svake radosti, a ljudima ovlada neko ludilo. Tada vrijeme čini svoje. Ono sudi i presudi. A oni koji ostanu kao svjedoci tog vremena, još dugo opominju sve koji dolaze. Ispočetka je njihov glas jak, a poslije tiši, naposljetku kao da i nije više važno. A važno je jer čovjek neprestano pravi istu grešku, ruši ono što je s vremenom nastalo.

Vrijeme ima svoju aromu, ono je dio svih nas, naših lijepih i onih drugih, teških trenutaka koje poslije cijeli život pokušavamo zaboraviti, ali nam ne uspijeva.

Nitko ne zna što će mu vrijeme donijeti. A ono svakom daje po zaslugi. I možemo se ljutiti koliko nas volja, možemo nalaziti tisuće razloga koji su trebali utjecati na drukčiju našu sudbinu, možemo cijelom svijetu do bola vikati svakojake prostote, vrijeme će opet neumoljivo presuditi u svoju korist.

Siniša Glavašević
Vukovar, 12. studenog 1991. godine
18:16 sati

Priča o vremenu nastanka hrvatske države

Ivan Bilić

1. Što su povijesni događaji i povijesne činjenice

Što je događaj, a što činjenica? U kakvoj su vezi činjenice i događaji? Kako se mogu i trebaju tumačiti?

U kakvoj su vezi ta pitanja s ovom kronologijom događaja na području bivše Jugoslavije od 1981. do 15. siječnja 1992.? Odgovor je vrlo jednostavan: u Kronologiji su izneseni podatci prikupljeni iz velikog broja različitih, manje ili više pouzdanih izvora. Navedeni su događaji, a ne činjenice¹ (prema M. Stenfordu "događaji i činjenice nisu isto") jer logičko prosuđivanje događaja može dovesti do određenih zaključaka. Ova Kronologija nije potpuna, ali jest temelj za promišljanje o razvoju događaja na području bivše SFRJ u tom razdoblju. Ovu Kronologiju treba i dalje provjeravati i dopunjavati jer samo tako navedeni događaji mogu biti objektivno protumačeni.

Tijekom prikupljanja i obrade velike količine podataka iz brojnih izvora pokušalo se izdvojiti one koji su na različite načine utjecali na odlučivanje ključnih osoba toga razdoblja. Stoga se u Kronologiji ne navode svi događaji koji su se dogodili pojedina dana. Iako ima mnoštvo razloga za spominjanje teških trenutaka patnje građana Republike Hrvatske, uzrokovanih agresijom JNA i srpskih ekstremista, velika većina takvih podataka ovdje je izostavljena ako su ti događaji već podrobno opisani u drugim, sličnim radovima.

Katkada su različiti izvori isti događaj smjestili u drugi vremenski kontekst. Međutim, u danima punim događaja, danima u kojima se odlučivalo o sudbini SFRJ, vrlo je važan trenutak u kojem se pojedini događaj zbio jer se tada, njihovim povezivan-

jem, može prosuditi o razlozima zbog kojih su određene odluke donošene.

Ovim radom otvorena su mnoga pitanja na koja treba dati povijesno održiv, na stvarnim podatcima utemeljen pravi odgovor.

1.1. O SFRJ

Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju (dalje SFRJ), temeljem Ustava iz 1974., činilo je šest socijalističkih republika (Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija, Srbija, Slovenija) i dvije autonomne pokrajine (Vojvodina, Kosovo i Metohija), koje su se formalno nalazile u sastavu SR Srbije, ali su, kao i republike, bile "konstitutivni elementi Federacije" i imale su svojega predstavnika u Predsjedništvu SFRJ, kolektivnom šefu države. Predsjedništvo SFRJ nije imalo neki smisao i ulogu dok je Josip Broz Tito bio živ. Međutim, Titovom smrću, 4. svibnja 1981., Predsjedništvo SFRJ preuzima njegovu ulogu u vođenju države, kao i ulogu vrhovnog zapovjednika OS SFRJ (JNA i TO). Članove Predsjedništva SFRJ proglašavalo se u Skupštini SFRJ koja je potvrđivala prijedloge dostavljane od republika i pokrajina. Svaka konstitutivna članica imala je po jednog predstavnika u saveznom Predsjedništvu, čime je imala i jedan glas u tome tijelu.

Važan su podatak i rezultati posljednjega popisa stanovništva iz 1991. Ti su rezultati izravno povezani s nastupom i stajalištima koje su zastupali ključni sudionici navedenih događaja, Milan Kučan, Slobodan Milošević, Veljko Kadijević, Borisav Jović, Alija Izetbegović i Franjo Tuđman.

Prema tome popisu, SFRJ je 1991. imala 23 472 000 stanovnika. Najbrojniji su narod bili Srbi (8,46 milijuna ili 36,3 posto). Slijedili su Hrvati (4,65 milijuna ili 19,6 posto), Muslimani² (kao nacionalna, ali i vjerska odrednica, 2,2 milijuna ili 8,9 posto), Slovenci sa 1,82 milijuna ili 7,8 posto, Makedonci sa 1,42 milijuna ili 6 posto te Crnogorci kojih je bilo 0,6 milijuna ili 2,6 posto.

Najbrojnije su narodnosti u SFRJ bili Albanci, kojih je bilo 2,15 milijuna (8 posto), i Mađari, kojih je bilo 426 000 ili 2 posto.

Prema tom istom popisu, u Sloveniji je bilo 2,4 posto Srba, u Hrvatskoj 11,8 posto dok ih je u BiH bilo oko 31 posto.

Od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj (581 683), na području koje je od 1991. do 1995. bilo okupirano, u tzv. UNPA zonama (uključujući i državljane drugih republika srpske nacionalnosti) bilo ih je 258 298 (ili 44,4 posto) dok ih je u "ružičastim zonama" bilo 33 843 (ili dodatnih 5,8 posto). Od ukupnog broja Srba u Hrvatskoj (581 683), na području koje je od 1991. do 1995. bilo okupirano, u tzv. UNPA zonama (uključujući i državljane drugih republika srpske nacionalnosti) bilo ih je 258 298 (ili 44,4 posto)

dok ih je u "ružičastim zonama" bilo 33 843 (ili dodatnih 5,8 posto).

1.2. O srbijanskom hegemonizmu i "Velikoj Srbiji"

Nakon Titove smrti, Slovenija, polako ali sigurno, kreće putem osamostaljenja i neovisnosti u odnosu na ostatak Jugoslavije. To ne odgovara srbijanskim političarima koji, pod pritiskom Srpske pravoslavne crkve (SPC), Udruženja književnika Srbije (UKS) i Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU), nameću nacionalnu homogenizaciju Srba u cijeloj Jugoslaviji. Budući da je Ivan Stambolić, prema mišljenju SANU-a, SPC-a i UKS-a, kasno reagirao, te institucije u Slobodanu Miloševiću prepoznaju osobu koja je sposobna zadovoljiti njihove planove i želje za stvaranjem "velike Srbije".

Potrebno je navesti i neke dodatne činjenice o "Srpskoj pravoslavnoj crkvi".³ Uza SANU i UKS, SPC je treći stup srpskoga nacionalizma, jednako važan kao i prethodna dva. U vrijeme promjena u Srbiji i ratova u Sloveniji, Hrvatskoj i BiH politiku SPC-a vodili su tzv. "justinovci", učenici arhimandrita dr. Justina Popovića. To su (navedeni položaji i dužnosti datiraju iz svibnja 1991.): mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije Radović (koji je stric Zorice Radović, supruge V. Koštunice, koji je obilazio pripadnike JNA iz Crne Gore na dubrovačkom ratištu⁴), episkop moravički Irinej Bulović, episkop banatski Atanasije Jevtić (dekan Bogoslovskog fakulteta u Beogradu, na njegovoj hirotoniji, 7. srpnja 1991., bili su Milan Babić iz Knina, Mirko Jović iz Stare Pazove, članovi UKS-a i SANU-a te ministar u Vladi Srbije Dragan Dragojlović) i episkop raško-prizrenski Artemije Radosavljević. Dok je Milošević u početku odobravao njihovu agresivnu politiku prema RH i BiH, te su ga vladike podupirale. Kad se na bojnem, ali i političkom polju Milošević počeo pokazivati kao gubitnik koji ne može ispuniti njihove snove o stvaranju "velike Srbije", i SANU, i UKS, i SPC okreću mu leđa i postaju njegovi protivnici. Pošto je 2. siječnja 1992. u Sarajevu potpisivanjem Vanceova plana uspostavljen mir u Republici Hrvatskoj, Sveti arhijerejski sabor SPC-a izdaje "Saopštenje o pravu srpskog naroda na samoopredelenje".

Srpska akademija nauka i umetnosti svojim je "Memorandumom" otvoreno potaknula srpsku političku, znanstvenu, kulturnu i drugu javnost na razgovore o "ugroženosti Srba i srpskih interesa" u SFRJ.

Udruženje književnika Srbije, poznato i po adresi na kojoj djeluje (Francuska 7), postalo je značajno stjecište agresivnih velikosrpskih ideja i svojim je javnim djelovanjem omogućavalo predstavljanje "memorandumskih" stajališta.

Preuzimanjem ključnih poluga vlasti na razini Srbije, a nakon uspješnog istiskivanja Ivana Stambolića i njegovih suradnika sa srbijanske političke scene na 8. kongresu CK SK Srbije, Slobodan Milošević pokreće proces preuzimanja i stavljanja pod svoj utjecaj i tijela savezne vlasti. Na tom putu prva zapreka bile su srpske pokrajine Vojvodina te Kosovo i Metohija sa svojim političkim vodstvima koja na pojavu Slobodana Miloševića ne gledaju previše blagonaklono. Te su pokrajine Miloševiću vrlo važne i zbog činjenice što svaka ima po jedan glas u saveznom Predsjedništvu, što ima jednu od ključnih uloga u rješavanju "srpskog pitanja" u SFRJ. U istom paketu problema obrađivana je i Crna Gora, kao "drugo oko u srpskoj glavi". Izvršenim promjenama srbijanskog Ustava Kosovo i Vojvodina gube svoj samostalni status, dok je Crna Gora, nakon Vojvodine, "potpala pod Miloševićevu vlast" u tzv. "jogurt revolucijama", održanim krajem 1988. i početkom 1989. U tim su "antibirokratskim revolucijama", odnosno "događanjima naroda" smijenjena tadašnja politička vodstva i postavljeni promiloševićevski političari. U tom trenutku Slobodan Milošević pod nadzorom ima četiri sigurna glasa u saveznom Predsjedništvu (od osam mogućih). Za "pokoravanje" drugih dijelova SFRJ, prvenstveno Hrvatske, potreban mu je i peti glas jer tada Predsjedništvo SFRJ može donositi sve odluke nužne za nametanje srbijanske volje ostalim narodima i narodnostima u SFRJ. Peti je glas Milošević htio osigurati povoljnim izborom predstavnika iz BiH koji je trebao biti etnički Srbin. Stoga na dužnost člana saveznog Predsjedništva nije izabran Zdravko Grebo (jer se izjašnjavao kao Jugoslaven), već Bogić Bogićević (Srbin iz Sarajeva) čija je uloga trebala biti ključna u budućem razvoju događaja. Milošević je računao i na mogućnost makedonskoga glasa, što se katkada i događalo.

Od 1988. i 1989. Slobodan Milošević drži pod čvrstom kontrolom Srbiju i Crnu Goru te kreće prema Hrvatskoj, odnosno Sloveniji. Slovensko vodstvo opire se njegovim nasrtajima dok se političko vodstvo Hrvatske dvosmisleno određuje prema Miloševićevim stajalištima. Vojni vrh JNA drži Miloševićevu stranu dok je god on snaga koja se bori za očuvanje i jačanje SFRJ, a samim tim i njihovih položaja i privilegija. Milošević bi bio u teškom položaju ako za provođenje svojih namjera ne bi dobio potporu vrha JNA. Stoga ne smije snažno započeti kadrovske promjene u JNA (i pretvaranje JNA u srpsku vojnu silu) dok ne postigne, u skladu s Ustavom i zakonima, upravljačku većinu u saveznom Predsjedništvu.

Milošević glavni cilj ostvaruje pod unitarističkim zahtjevom za demokratizacijom SFRJ primjenom načela "jedan čovjek - jedan glas". To načelo daje mandat upravljanja i donošenja ključnih odluka većini i vrijedi samo za narode u SFRJ, bez obzira gdje odnosno na području koje republike žive. Nacionalne manjine,

pak, nemaju prava koja pripadaju narodima, kao što je samoodređenje do odcjepljenja.

1.3. O unutarnjim i vanjskim ugrozama koje prijete Hrvatskoj

Slobodan Milošević prije sloma komunističkog sustava i uvođenja višestranačja, 1990., homogenizira Srbiju (ukidanjem autonomnih pokrajina), planira preuzeti nadzor nad JNA i stvoriti "veliku Srbiju", mijenjajući unutarnje odnose u SFRJ. U Hrvatskoj potiče srpski nacionalizam koji, polako ali sigurno, kroči stazom unutarnjeg razbijanja teritorijalnog integriteta SR Hrvatske.

Pobjedom na prvim slobodnim i višestranačkim izborima vlast preuzima HDZ s dr. Franjom Tuđmanom na čelu. Međutim, ta je vlast, u tom trenutku, samo figurativne moći i značaja. Nema proračunskih sredstava; vojska, policija i diplomacija su savezne institucije i uglavnom su u rukama uvjerenih Jugoslavena i Srba; naoružanje koje je pripadalo TO SR Hrvatske stavljeno je, neposredno prije primopredaje vlasti, pod nadzor JNA, a kasnije i izuzeto iz skladišta u kojima je čuvano. Hrvatska je tada bila potpuno razoružana. Pomoć koja je Hrvatskoj omogućavala preživljavanje dolazila je iz mnogobrojne hrvatske dijaspore, razasute na svim kontinentima.

Tuđman je svjestan svih problema s kojima je u tom trenutku suočen. Milošević uz pomoć svojih poslušnika među hrvatskim Srbima, koje i naoružava, nastavlja poticanje unutarnje pobune, s namjerom destabiliziranja hrvatske vlasti. Istodobno, s partnerima iz saveznog vrha (JNA, Vlada SFRJ, BiH, Makedonija), radi na kompromitaciji hrvatske vlasti pred "međunarodnom zajednicom" koja je protiv svakog preuređenja odnosa u SFRJ koje bi na bilo kakav način vodilo osamostaljivanju Hrvatske.

Svaki sukob hrvatske vlasti s Miloševićem, odnosno s JNA, u to vrijeme završio bi vrlo pogubno za vlast u Hrvatskoj, kao i za Hrvate na području cijele SFRJ. Stoga Tuđman, svjestan kako vrijeme radi u korist Republike Hrvatske, povlači poteze da bi nadoknadio vrijeme koje je Milošević imao od 1985. Tuđman je svjestan, što je nebrojeno puta i pokazao, sljedećih problema koje je zatekao u Hrvatskoj na početku svoga mandata:

- nepostojanja sustava državne uprave koja bi na prikladan način pripremila jačanje međunarodne pozicije Republike Hrvatske i osnažila njezinu unutarnju stabilnost
- naslijeđenih kadrova u sustavu državne uprave od kojih je dobar dio sklon Miloševiću i JNA i lako bi mogao poslužiti kao hrvatska "peta kolona"
- postojanja dobro organiziranih, a od JNA i SSUP-a i naoružanih lokalnih Srba, spremnih za sudjelovanje u nasilnom rušenju hrvatske vlasti

- nedostatka oružja, ali i nedostatka organiziranih i uvježbanih pripadnika policijskih i vojnih snaga, spremnih i sposobnih za obranu hrvatskoga teritorijalnog integriteta
- nedostatka novca u proračunu
- tajnog dogovaranja slovenskog i srbijanskog vodstva o davanju srpske suglasnosti Sloveniji da mirnim putem napusti SFRJ dok, istodobno, Slovenija prihvaća srpska stajališta o "pravu naroda na samoopredeljenje"
- činjenice da su gotovo sve stranke sa srbijanske političke scene voljne poduprijeti Miloševića u stvaranju "velike Srbije", a na račun Hrvatske i Bosne i Hercegovine
- neodlučnoga bošnjačkog političkog vodstva koje pod svaku cijenu želi sačuvati unitarnu BiH u SFRJ da bi, u dogledno vrijeme, a uz povoljnu demografsku politiku, primjenom osnovnog načela Miloševićeve politike "jedan čovjek - jedan glas" preuzela dobar dio poluga vlasti u novoj državnoj zajednici, sudjelujući u svim mogućim vladajućim koalicijama⁵
- dijela osoba koje ga okružuju, a na koje utjecaj imaju savezne i republičke službe sigurnosti kao i osoba koje je nova HDZ-ova administracija prihvatila i zadržala (velike količine podataka u papirnatom obliku o suradnicima i drugim izvorima republičkih obavještajno-sigurnosnih službi, ali i arhiv CK SKH, uništeni su, a na mikrofilmovima proslijeđeni u beogradska sjedišta tih službi)
- tvrdolinijaškoga komunističkog vodstva tadašnje JNA i njegovih težnji da se problemi u SFRJ riješe vojnim udarom i uvođenjem vojne vlasti u Hrvatskoj, ali i na saveznoj razini
- postojanja dijelova hrvatske političke (lijeve i desne) oporbe koja nije spremna prihvatiti samostalnu i suverenu Hrvatsku, kao i neizbježnosti racionalnoga pristupa problemima s kojima se Hrvatska na tom putu mora suočiti.

1.4. O Tuđmanovom djelovanju

Svjestan svih tih problema, a ne želeći srljati u nepromišljene pustolovine koje mogu rezultirati pogibijom velikoga broja građana Republike Hrvatske i ugroziti daljnji razvoj demokracije i hrvatski put u neovisnost, Tuđman odlučno daje prioritet pokušajima postizanja političkoga dogovora o budućnosti SFRJ mirnim putem, a istodobno na svim područjima priprema aktivnu obranu od agresije.

Pravilnom raščlambom stanja u SFRJ Tuđman svojim djelovanjem pokušava izvesti ove manevre:

- zagovaranjem konfederalnog uređenja SFRJ postići mirni razlaz SFRJ

- onemogućiti stvaranje Ustavom i zakonima SFRJ predviđenih uvjeta kojima bi se intervencija JNA u Hrvatskoj mogla pred međunarodnom zajednicom "legalizirati", uz bitnu pomoć istomišljenika iz tada vladajućih struktura SSSR-a, Francuske i Velike Britanije⁶
- inzistiranjem na konfederalnom uređenju SFRJ dodatno pojačati stanje nesigurnosti i neodlučnosti u vojnom vrhu te pojačati "nesporazume i političke različitosti" što vladaju u odnosima vojnog vrha SFRJ i političkog vrha Srbije
- politički izolirati radikalne srpske elemente na području Republike Hrvatske i dodatno ih odvojiti od njihove logistike s područja BiH i, prvenstveno, Srbije i Crne Gore
- aktivno raditi na stvaranju povoljnih međunarodnih političkih odnosa, s namjerom internacionalizacije hrvatskog i slovenskog problema te jačanja nazočnosti predstavnika međunarodne zajednice na području RH, odnosno SFRJ
- "ratom u četvrtoj dimenziji stvoriti dodatno vrijeme" prijeko potrebno za ostvarenje ideje o samostalnoj i suverenoj Republici Hrvatskoj sa što je moguće manje žrtava.

Dobra je tomu ilustracija rečenica Momira Bulatovića:
"Vojska je čekala konačnu političku direktivu, a nje nije bilo. Niti je moglo biti sve dok je postojala nada da će se pregovorima naći rješenje".

Tuđman je svjestan da Milošević i Jović žele iskoristiti JNA za postizanje srpskih ciljeva: "SFRJ može opstati jedino kao unitarna država u kojoj isključivo narodi imaju pravo na samoodređenje i odcjepljenje, zato što svi Srbi u Jugoslaviji imaju pravo živjeti u jednoj državi radi zaštite srpskih interesa i zaštite Srba u Hrvatskoj". To stajalište zapravo označava želju i namjeru ostvarivanja srpskoga hegemonističkog političkog projekta poznatog pod nazivom "velika Srbija", čije zapadne granice idu pravcem Virovitica - Karlovac - Karlobag. Projugoslavenski orijentiran vojni vrh (Kadijević, Brovet, Adžić) u tom se trenutku (kraj 1990.) i dalje lagano odupire Miloševićevim nasrtajima za posrblijanjem savezne vojske, ali istodobno priprema planove za izvršenje vojnog udara na području gotovo cijele SFRJ. Takva mogućnost ne odgovara ni samom Miloševiću jer bi, sasvim sigurno, i on "kao kolateralna šteta" pao žrtvom planiranoga vojnog udara. Učestali su "nesporazumi" srbijanskoga političkog vodstva i vrha JNA o tome kakvu Jugoslaviju treba sačuvati. JNA se zalaže za jedinstvenu i cjelovitu SFRJ, dok Milošević podupire želje Slovenaca za mirnim izlaskom iz SFRJ. Miloševićeva je računica vrlo jednostavna: odlaskom Slovenije iz sastava SFRJ i prisiljavanjem Hrvatske da ostane u toj i takvoj Jugoslaviji, on bi preko kolektivnoga saveznog Predsjedništva imao stabilnu većinu, nužnu

za odlučivanje o svim važnim pitanjima. Ako pak Hrvatska "ne želi" ostati u takvoj, novoj Jugoslaviji, Milošević će "poduprijeti težnje hrvatskih Srba za odcjepljenjem od Hrvatske i pripojenjem Srbiji".

Stoga Tuđman mora povezati nastojanja Hrvatske za postizanjem samostalnosti sa Slovenijom i prihvatiti ubrzani slovenski ritam razdruživanja od SFRJ.

1.5. O sukobu u Sloveniji i Martinu Špegelju

Na susretu slovenske i srpske delegacije, održanom u Beogradu 24. siječnja 1991., a na temelju razgovora između Drnovšeka i Jovića od 28. studenoga 1990., Kučan i Milošević postigli su dogovor kojim Milošević ističe "pravo Slovenije" da mirnim putem napusti SFRJ, dok Kučan podupire Miloševićevu tezu da "pravo na samoodređenje do odcjepljenja pripada narodima SFRJ, a ne republikama". Time je Kučan, dobivajući ključnu političku suglasnost za napuštanje SFRJ, doslovno dao "vjetar u jedra" Miloševićevim naporima za razbijanje Hrvatske. Milošević je svjestan da Slovenija ima tek nešto više od 2 posto Srba, većim dijelom pripadnika JNA i saveznih služba (policija, carina). Međutim, taj dogovor ima samo jedan problem: sve do kraja 1991. nije ga prihvatila JNA, ali ni savezna Vlada jer i dalje vjeruju u SFRJ i traže njezin opstanak.

Upravo je SIV donio odluku o pokretanju postrojba JNA i SSUP-a, s namjerom preuzimanja nadzora nad graničnim prijelazima SFRJ na području Slovenije. Ante Marković, tadašnji premijer, teško može obrazložiti tu odluku drugim riječima osim izrazitim težnjama da pod svaku cijenu sačuva SFRJ kako bi nastavio "proces započetih gospodarskih reformi".⁸ Svojim političkim manevrima (kao što je davanje ostavka na članstvo u saveznom Predsjedništvu, neizbor Stjepana Mesića na dužnost predsjednika saveznoga Predsjedništva), Milošević je ipak stvarao zakonske uvjete za vojni udar u Hrvatskoj, ali se protivio rušenju slovenske vlasti - što je tražila JNA. Tako su njihove, zapravo interne nesuglasice ostavljale dovoljno vremena Hrvatskoj za pripremu očekivanoga trenutka, postizanja zajedničkog dogovora JNA i Miloševića oko "zaštite granica buduće Jugoslavije".

Koliko se Tuđman trudio da svojim potezima ne isprovocira vojni udar, toliko su neki njegovi najbliži suradnici radili upravo suprotno. Tuđman je bio svjestan činjenice da su i neki od njegovih najbližih suradnika na "najmanje dvostrukom platnom spisku". Borisav Jović u svojoj knjizi "Poslednji dani SFRJ" prenosi velik broj izvješća saveznih obavještajno-sigurnosnih službi (vojnih i civilnih) o stanju u vrhu HDZ-a i hrvatskoj vlasti. U tom pravcu idu i izjave visokih časnika KOG-a Mustafe Čandića i Slobodana Lazarevića (dane 31. listopada 2002. i 11. studenoga 2002. na

suđenju Slobodanu Miloševiću) o postojanju "vrlo razgranate mreže suradnika KOS-a koji je svoje ljude krajem osamdesetih ubrzano instalirao u sve pore hrvatskoga društva - političke stranke, državne službe, policiju, ali i u gospodarstvo, školstvo, zdravstvo te, posebice, medije". Ne treba ni sumnjati da je i savezna SDB imala također razgranatu mrežu svojih "informatora" u Hrvatskoj.

Najbolji je primjer generala Martina Špegelja, čije je pon-ašanje i djelovanje u svakom slučaju štetilo interesima Republike Hrvatske. General Špegelj je 24. kolovoza 1990. imenovan "ministrom narodne obrane u Vladi SR Hrvatske". Već je tada, prema pisanju Borisava Jovića, bio predmetom obrade sigurnosnih službi JNA. Ne samo obrade, već i foto, audio i videodokumentiranja njegovih aktivnosti, prožetih nepromišljenošću i bez dobivene suglasnosti njemu nadređenih (premijera i Predsjednika), s ciljem diskreditiranja hrvatske vlasti kako pred jugoslavenskom tako i pred međunarodnom javnošću. Tako su osobni motivi i neodobrene aktivnosti generala Špegelja iskorišteni za diskreditiranje cijele države, svih njezinih građana koji su ustali u obranu RH i samog predsjednika Tuđmana.

Martin Špegelj je bio jedini⁹ koji je Tuđmana i druge članove delegacije uvjeravao, prije odlaska u Beograd 25. siječnja 1991., da "se ne treba bojati jer JNA neće intervenirati". JNA uistinu nije intervenirala, ali samo zahvaljujući Tuđmanovoj namjeri da s Miloševićem razgovara o rješavanju krize u SFRJ, čime je ponovno potaknuo Kadijevićevu nesigurnost i neodlučnost,¹⁰ kao i prihvaćanjem određenih uvjeta koje je JNA nametnula na kasnoj (noćnoj) sjednici saveznog Predsjedništva. Te je noći i prikazan film u kojemu glavnu ulogu, očito nesvjesno, "igra" Martin Špegelj. Film, snimljen od pripadnika KOG JNA, a koji je trebao poslužiti kao opravdanje za izvođenje vojnog udara u Hrvatskoj, ali i Sloveniji, poslužio je kao dobar promidžbeni izgovor srpskim pobunjenicima u Hrvatskoj, ali i pripadnicima JNA, da "ih ustaška hrvatska vlast želi ubijati".¹¹ Iako je hrvatska vlast bila uporna u pobijanju istinitosti tih vrpca, njihov sadržaj potvrđuje umirovljeni general HV Ante Roso u razgovoru za "Slobodnu Dalmaciju" od 19. studenoga 2000., gdje ističe kako je upravo general Špegelj od njega tražio "...izvođenje akcija neprimjerenih profesionalnom vojniku. Govorio je o klasičnim terorističkim akcijama, što sam ja odbio", odnosno o likvidiranju oficira JNA i članova njihovih obitelji koji su ostali na slobodnom području RH: "To ti nije teško. Pozvoniš na vrata i ubiješ ga."

Sljedeći put Špegelj je zamalo gurnuo Tuđmana i Hrvatsku u nepromišljenu i nadasve pogibeljnu pustolovinu prilikom "intervencije JNA u Sloveniji". Špegelj je tvrdio¹² da je 21. lipnja "znao da će JNA napasti Sloveniju".¹³ Podatke je "dobio od svojih izvora iz Beograda od kojih su neki bili Srbi". Potom je te podatke "javio

Kučanu koji je nazvao Tuđmana i tražio da se Hrvatska pridruži zajedničkoj obrani protiv JNA", što je Tuđman, ispravno procjenjujući, odbio. Špegelj se s tom Tuđmanovom odlukom nije pomirio. Špegelj nije shvatio da Hrvatska, potpuno nepripremljena za frontalni rat s JNA i Jugoslavijom, taj rat ne može dobiti.

S ove se vremenske udaljenosti sasvim sigurno može reći sljedeće: u tom trenutku JNA nije imala namjeru vojno intervenirati u Sloveniji niti rušiti slovensku vladu. Namjera im je bila preuzimanje nadzora nad vanjskim granicama SFRJ, a u skladu s naredbom SIV-a, ali i praksom u tadašnjoj SFRJ, jer je upravo JNA s pripadnicima graničnih postrojba čuvala vanjske granice SFRJ. Pravi cilj te operacije bila je Hrvatska koju je trebalo uhvatiti "na spavanju". Sporazumom o pružanju uzajamne pomoći u slučaju napada, potpisanim nepuna dva mjeseca prije intervencije u Sloveniji, Hrvatska i Slovenija dogovorile su suradnju na vojnom planu.

Međutim, uzimajući u obzir:

- da su upravo narušeni srpsko-slovenski odnosi već od sredine 80-ih bili snažan generator unutarjugoslavenskih sukoba
  - da je prije šest mjeseci postignut politički dogovor Milošević - Kučan o pravu Slovenije na izlazak iz SFRJ i pravu srpskog naroda u SFRJ na samoopredjeljenje
  - činjenicu da JNA u Sloveniji nije krenula ni s trećinom svojih tadašnjih kapaciteta koji su joj stajali na raspolaganju na teritoriju Slovenije
  - činjenicu da su na vanjske granice s Hrvatskom u vrlo kratkom roku dovedene i u borbeni položaj postavljene elitne¹⁴ (i brojne) postrojbe JNA
  - brojnost i opremljenost pripadnika JNA u vojarnama širom Hrvatske
  - da Hrvatska u tom trenutku nije mogla prihvatiti borbu s toliko nadmoćnijim neprijateljem¹⁵
  - da JNA ne kreće na rušenje vlasti u Sloveniji
  - da međunarodna zajednica nije sklona agresorima i da nisu sazreli vanjskopolitički uvjeti za takvu akciju
- Tuđman nije imao drugog izbora nego zaštititi interese Republike Hrvatske i odbiti traženja da se Hrvatska uvuče u opasnu zamku.

Treba postaviti nekoliko pitanja:

1. Kako je moguće da je Martin Špegelj u vrlo kratkom vremenu (siječanj - srpanj, 1991.), unatoč dokazanoj "pažnji koju su mu poklanjali" pripadnici KOG-a JNA, uspio steći tako "pouzdanu izvore" u Beogradu?

2. Kako je moguće da su, u oba navedena slučaja, njegova procjena i dobiveni podaci ne samo potpuno proturječni činjenicama i događajima već i pogibeljni za Hrvatsku?
3. Zašto je o namjeri napada JNA na Sloveniju najprije izvijestio slovenskog, a ne hrvatskoga predsjednika, iako je u tom trenutku već bio imenovan zapovjednikom hrvatskoga Zbora narodne garde?
4. Zašto se kao časnik miješao u donošenje političkih odluka?
5. Zašto je tek dolaskom Gojka Šuška i generala Tusa u Ministarstvo obrane i ZNG/HV došlo do konkretnih, stručnih i svih drugih poboljšanja u stvaranju i organiziranju HV?
6. Kako bi reagirali pripadnici JNA u opkoljenim vojarnama? Bi li se prepali i odmah predali, kako je to očekivao Špegelj, ili bi se dogodilo da opkoljene vojarne budu prva područja s kojih će se uništavati domicilni gradovi i područja (sjetimo se samo primjera grada Gospića)?¹⁶
7. Kako bi tada, 1991., reagirala međunarodna zajednica? Budući da su Hrvatskoj nakon vojno-redarstvene operacije "Oluja" 1995. uvedene, nikad objavljene, "tihanke", možemo samo nagađati kakve bi posljedice za međunarodni politički i gospodarski položaj Republike Hrvatske imala akcija napada na JNA 1991., u vrijeme dok je SFRJ još bila međunarodni pravni subjekt?

Odgovori su vrlo jednostavni. Špegelj nije bio kadar pravilno, potpuno i profesionalno obavljati svoje zadaće, kako ministra obrane tako i zapovjednika ZNG. Špegelj je svojim ponašanjem i djelovanjem najmanje dvaput doveo Hrvatsku na rub ponora s kojeg se bilo teško vratiti.

Najbolji komentar Špegeljevih tvrdnja i navoda, kao i njegova ponašanja, dao je general Veljko Kadijević:¹⁷

"Tuđman je u nekoliko navrata rekao kako su od njega tražili i predlagali mu da napadne JNA za vreme oružanih sukoba u Sloveniji i kako je on to odbio. Ja nisam ni jednom prilikom te njegove izjave komentarisao, ali sam smatrao, i onda i sada, da bi za nas bilo bolje da nas je tada napao nego docnije, jer je bilo očigledno da do sukoba mora doći, a da vrijeme radi više protiv nas nego za nas, kao da i mi, ... moramo sačekati napad, a ne prvi napasti".

1.6. O namjerama i djelovanju JNA i o naoružavanju Srba

Upravo s tim ciljem, čekanja da Hrvatska prva napadne¹⁸ te da se angažmanom svih raspoloživih snaga potom obori vlast u Hrvatskoj i postavi vojna uprava, vrh JNA svjesno je naoružavao dijelove pripadnika srpske manjine u Hrvatskoj već od sredine 1990.

Kodni su nazivi operacija¹⁹ ilegalnoga naoružavanja:

"Proboj 1": naoružavanje Srba na području "Krajine" i istočne Bosne vodili su pukovnik JNA Dušan Smiljanić i major JNA Čedo Knežević (članovi KOG-a iz Zemuna)

"Proboj 2": naoružavanje Srba u istočnoj Slavoniji i Baranji vodio je major KOG-a JNA Ljuban Karan

"Proboj 3": operacija naoružavanja Srba u zapadnoj Hercegovini koje nije uspjelo.

KOG JNA naoružavao je pripadnike Teritorijalne obrane, odnosno one postrojbe TO koje su, na bilo koji način, odmah po osnutku bile izravno uključene u zapovjedni lanac kojim je upravljala JNA.

Pripadnike "milicije RSK", članove Srpske demokratske stranke, dijelove srpskih paravojskih postrojba i grupa, dobrovoljce iz Srbije,²⁰ BiH i inozemstva te pripadnike tzv. "specijalnih snaga MUP-a RSK" organizirano su naoružavali, uvježbavali, ustrojavali i vodili pripadnici i suradnici srbijanske SDB (kao što su Franko Simatović zvan Frenki, Dragan Vasiljković zvan Kapetan Dragan, Željko Ražnatović zvan Arkan, Goran Hadžić, Zoran Stevanović, Mile Grbić, Žika Rakić i mnogi drugi.

Treću logističku grupaciju vodili su članovi SK-PJ preko tzv. "Koodinacione grupe"²¹ iz sastava Ministarstva obrane Republike Srbije. Naoružavali su "pripadnike vlastitih dobrovoljačkih postrojbi" koje su djelovale na području RH i BiH, nabavljali su dodatnu opremu drugim paravojsnim postrojbama i grupama srpskih dobrovoljaca koji su, prvenstveno, dolazili iz Srbije i BiH. Glavna zadaća te grupacije bila je koordiniranje aktivnosti Vlade Republike Srbije i JNA te TO i "milicije" s okupiranih područja Republike Hrvatske, s ciljem stvaranja novih partizanskih jedinica po uzoru na zamišljeni sustav općenarodne obrane. Dijelom su se financirali novcem koji su naslijedili trenutkom osnivanja i proglašavanja stranke SK-PJ strankom sljednicom SKJ i SSRNJ.

U okviru srbijanskog ministarstva obrane djelovalo je nekoliko "koodinacionih grupa":

- "Koodinaciona grupa za SAO Istočnu Slavoniju, Baranju i zapadni Srem" koju je vodio general Radojica Nenezić zajedno s Nikolom Kaloperom;
- "Koodinaciona grupa za Zapadnu Slavoniju" koju su vodili generali Dušan Pekić i Todor Vračarević
- "Koodinaciona grupa za SAO Krajinu" koju je vodio general Miloslav Đorđević

General Brana Kuzmanović koordinirao je tim grupama i usmeno i pismeno izvještavao srbijanskog ministra obrane.

Osim navedenih grupacija, treba naglasiti da su i neke od najснаžnijih srpskih političkih stranaka organizirale "svoje" par-

avojne dobrovoljačke postrojbe: Srpski pokret obnove Vuka Draškovića organizirao je "Srpsku dobrovoljačku gardu" / "Srpsku gardu", Srpska radikalna stranka Vojislava Šešelja organizirala je nekoliko postrojba različitih imena koje su djelovale na različitim ratnim područjima ("Srpski četnički odred Dušan Silni"; "Šešeljevci"), "Tigrovi"/"Arkanovci" Željka Ražnatovića zvanog Arkan, koji je naknadno osnovao Stranku srpskog jedinstva, Srpska narodna obrana Milana Paroškog organizirala je "Bele orlove" i slične. U dobrovoljačkim postrojbama se nalazio i veliki broj osoba koje su dolaskom u njih "time iskupljivali svoje mladenačke grehe",²² odnosno dosluživali zatvorske kazne. Pripadnici tih, ali i drugih dobrovoljačkih postrojba bili su u "prvim borbenim redovima" u obrani srpskog naroda u Hrvatskoj.²³ Uz aktivno sudjelovanje u agresiji na Republiku Hrvatsku, Drašković i Šešelj su od svojih stranačkih vojski htjeli stvoriti jezgru buduće srpske vojske, nastavljajući "tradicije" srpskoga četničkog pokreta i srpske kraljevske vojske, a brišući sve veze s postojećom JNA. Takvi su potezi Vuka Draškovića, Vojislava Šešelja i njima sličnih približavali vojni vrh JNA Slobodanu Miloševiću, stavljajući se sve više u funkciju njegove politike, jer je on od svih tih paravojnih postrojba jedino "Arkanovcima" omogućio integraciju u državni sustav, kao "Jedinice za specijalne operacije SDB MUP Republike Srbije", tzv. "Crvenih beretki".

○ temi naoružavanja lokalnih i pristiglih Srba te osvajanja RH i BiH govori i general JNA Milutin Kukanjac:²⁴

"Prvi put u istoriji 1992. g. su zaokružene srpske zemlje. To je uradila Armija pod mojom komandom. Da nije bilo nas, da ih nismo opremili, osposobili i zaokružili (RSK i RS), Srbi sa tih prostora bi već tada najverovatnije popunili brojne kazamate i koncentracione logore od Zagreba, Karlovca i Bihaća do Anadolije".

General Kadrijević izriječom tvrdi kako su uspjeli od JNA stvoriti tri vojske: "vRSK", "vRS" i vojsku SRJ.²⁵

Budući da Hrvatska nije ušla u pripremljene klopke, srbijanski i vojni vrh donekle prilagođavaju svoje ponašanje trenutačnom stanju te kreću u ostvarivanje svojih ciljeva drugim putem. Lokalni bi Srbi isprovocirali sukob s Hrvatima, odnosno s pripadnicima MUP-a RH. Potom bi JNA, kao "neutralna strana", zauzela pozicije između "sukobljenih" strana. Međutim, kad se na zemljovidu Hrvatske ucrtaju pozicije tih i takvih sukoba gdje se JNA postavljala kao "tampon zona", uočljivo je crtanje granica "velike Srbije".

Sve do sredine 1991. JNA se tako ponašala. Napadom na selo Kijevo, 28. travnja 1991., JNA se potpuno otvoreno našla na strani agresora na Hrvatsku. Tada prestaje potreba za izbjegavanjem sukoba s JNA, pa Tuđman, u skladu s tim, prilagođava svoj način djelovanja. Posebno treba naglasiti činjenicu da je Tuđman svojim djelovanjem uspio unijeti zbrku u JNA. Učestalim pozivima nesrbima da napuste JNA, uspio je postići da određen,

razmjerno malen broj pripadnika JNA, od vojnika do časnika, pobjegne iz JNA. Time je unio klicu unutarnjeg nepovjerenja srpskih i crnogorskih oficira prema oficirima drugih nacionalnosti koji su ostali u JNA.²⁶ Stoga je prosrpski orijentiran vrh JNA počeo zamjenjivati nesrpske oficire koji su ostali u JNA, a u koje se nije imalo povjerenja. Za tu im je zamjenu, kao i za prilagođavanje novim dužnostima i obvezama trebalo određeno vrijeme. Vrijeme koje je Hrvatskoj bilo izvanredno potrebno.

1.7. O propagandnom ratu protiv Hrvatske i Tuđmana

Budući da Tuđmana nisu mogli tako lako "navući na tanak led", pojačan je intenzitet propagandnih aktivnosti, usmjerenih na potkopavanje jedinstva obrane od agresije, koje su trajale tijekom čitavoga rata protiv Hrvatske. Tako je došlo do smišljenih puštanja dezinformacija o tome da je Vukovar prodan, da je prodana bosanska Posavina u zamjenu za hercegovačko zaleđe Dubrovačko-neretvanske županije, da je rat u RH i BiH dogovoren s Miloševićem u Karađorđevu, da je nova Hrvatska sljednica fašističke NDH jer su "ustaše minirale židovsko groblje i Židovsku općinu u Zagrebu", da je Tuđman proveo nasilno etničko čišćenje Srba iz Hrvatske tijekom vojno-redarstvene operacije "Oluja", a bilo je i mnogo drugih neistina koje su ciljale i na privatnost predsjednika Tuđmana.

U propagandnom ratu, koji se protiv njega vodio tijekom svih godina njegova predsjednikovanja, posebno mjesto zauzima priča o "mitološkom" susretu u Karađorđevu gdje je, navodno, dogovorena podjela BiH između predsjednika Tuđmana i Miloševića. Istine radi, u Karađorđevu nije postignut nikakav dogovor jer se tu, kao i u Tikvešu, razgovaralo, a ne pregovaralo.²⁷ Nepristranim čitanjem događaja navedenih u ovoj Kronologiji to je lako dokazati. Nepotrebno je obrazlagati dio te "teorije urote" koji tvrdi da je rat u Hrvatskoj "dogovoren" jer se ovdje jasno vidi jačanje rata i namjere srbijanskog i vojnog vrha prema Hrvatskoj, prije, tijekom i nakon tih razgovora. Milošević i JNA prestaju sa snažnijim angažmanom u Hrvatskoj u trenutku kad "su dostigli zacrtane ciljeve obrane budućih granica Jugoslavije" koje, uz pomoć međunarodne zajednice, namjeravaju zacementirati. Okreću se prema BiH gdje počinje proces podjela i sukoba. Milošević pokušava pridobiti neodlučnog Izetbegovića na svoju stranu, nudeći mu u budućoj Jugoslaviji primamljive političke pozicije koje Izetbegović u početku prihvaća, ali se vrlo brzo, kao i u mnogim drugim slučajevima, predomišlja. Izetbegović, svjestan brojčane nadmoći Bošnjaka u BiH, kao i njihove populacijske politike, očekuje da će za 20-ak godina²⁸ Bošnjaci u BiH biti uvjerljivo najbrojniji narod. Stoga kreće u osporavano, po tezama koje spominje u svojoj "Islamskoj

deklaraciji", uređenje unitarne građanske države sa stvarnim ciljem stvaranja "islamizirane države". Time Izetbegović oponaša politiku koju Milošević pokušava nametnuti na saveznoj razini na svoju republičku razinu. Tim se izgovorom služe Srbi koji se žele izdvojiti iz BiH, ali i Hrvati iz BiH koji ondje ne žele izgubiti status konstitutivnog naroda.

Tuđman je više puta javno isticao stajališta političkog vrha RH o pitanju jedinstvene i podijeljene BiH²⁹:

"Vodstvo Republike Hrvatske opetovano je isticalo da je ono za poštivanje svih granica današnjih republika SFRJ, a posebno u odnosu na Bosnu i Hercegovinu. Ali, vodstvo Republike Hrvatske također je opetovano isticalo da ako oni koji se bave idejama o prekrajanju sadašnjih granica radi stvaranja "Velike Srbije", odnosno u sklopu planova da "svi Srbi žive u jednoj državi", ili pak nekih drugih planova, čime bi bile dovedene u pitanje postojeće granice, da se onda u tom slučaju postavlja pitanje onog dijela hrvatskog naroda koji živi izvan Republike Hrvatske, najvećim dijelom u Bosni i Hercegovini, a manjim dijelom i u Republici Srbiji i Crnoj Gori."³⁰

Najvjerodostojnije govore o susretu u Karađorđevu srbijanski izvori (Slobodan Milošević, Borisav Jović, Smilja Avramov). Oni su u svojim izjavama dosljedni. Ne poriču (posebno se to vidi iz knjiga Borisava Jovića i Smilje Avramov) namjere osvajanja dijelova Republike Hrvatske koji su tijekom Domovinskog rata bili okupirani te gotovo cijele Bosne i Hercegovine. U kontekstu pozitivne vjerodostojnosti treba promatrati i pisane radove Hrvoja Šarinića i Dušana Bilandžića. Oni su pak naknadno, iz različitih pobuda (Šarinić jer misli da ga dr. Tuđman nije dovoljno zaštitio od Ivića Pašalića, Bilandžić jer se ipak morao vratiti s dužnosti savjetnika u Veleposlanstvu RH u Beogradu), donekle promijenili svoja početna stajališta o sadržaju susreta u Karađorđevu.

Trenutačno je najpouzdaniji i najpotpuniji izvor dr. Smilja Avramov, koja je u svojoj knjizi, o susretu u Karađorđevu, kao i o posljedicama tog susreta u radu tzv. Komisije koje bijaše članom, napisala sljedeće:

"Predsednici dveju republika, Tuđman i Milošević, preduzeli su još jedan korak, ali ovoga puta neoficijelne prirode; oformili su dva tima sa ciljem da svestrano razmotre političke, ekonomske, ustavnopravne i međunarodnopravne posledice eventualne dezintegracije Jugoslavije, i kroz tu prizmu potraže rešenje. Verovatno je da je odluka o tome doneta na sastanku dva lidera u Karađorđevu marta 1991, ali o toku i rezultatima tih razgovora grupa nije obavještena. Na žalost, ni ovaj pokušaj nije uspeo. Jedina točka u kojoj su se dve strane složile bila je da glavna determinanta za razgovor mora biti 70 godina zajedničkog života; stavovi o svim ostalim pitanjima bili su veoma udaljeni.

Hrvatska strana je nastupala sa kategoričnim stavom da bilo kakva jugoslovenska opcija nema šanse, i da je za Hrvatsku jedino rešenje izdvajanje iz Jugoslavije i stvaranje samostalne države u postojećim republičkim granicama, na bazi odluka AVNOJ-a. Pri tome su naglašavali da je suverena Hrvatska nastala još u toku Narodnooslobodilačkog rata i revolucije, i da tako treba i da ostane. Svi drugi putevi, po njima, vode u građanski rat. Upali su pri tome u jednu protivrečnost, koja se protkiva u rešavanju nastalih problema do današnjeg dana. Gospodin Josip Šentija argumentovano je obrazlagao tezu da bi razbijanje postojećih struktura Jugoslavije bio najupečatljiviji udarac boljševizmu, ali se i pored toga hrvatska strana čvrsto držala tekovine boljševizma, tj. revolucije. Srpska strana pošla je od kontinuiteta države (ne režima), i u tom svetlu postavila problem granica kao otvoreno pitanje, koje bi se moralo rešavati u slučaju dezintegracije zemlje. Drugim rečima, problem dezintegracije stavljen je u međunarodni kontekst, uz naglasak da je sve ono što se događa na prostoru Jugoslavije u dubokoj suprotnosti sa svetskim integracionim tokovima. (...) Dva ključna problema izbila su na površinu tokom duge opšte diskusije: problem granica i problem državnopravnog kontinuiteta. Kada smo se konačno složili da o ovim problemima otpočnemo sasvim konkretnu diskusiju, na bazi dokumenata i etno karata, hrvatska strana je prekinula pregovore krajem aprila 1991.

Bilo je iskričavih dvoboja kada su se pomenuli genocid nad srpskim narodom i diskriminacija i progon Srba u Hrvatskoj poslednjih meseci, posebno kada je dotaknut otpor srpskog naroda u Krajini protiv secesije, ali je atmosfera stišavana prelaskom na principijelan plan. Bilo je iskakanja iz tematike, npr. kada je gosp. Šentija rekao da bi Hrvatska "žrtvovala" Antu Markovića, pod uslovom da se Srbija odrekne Krajine, što je akademik Mihajlović energično presekao, i odbio da se o tom i sličnim pitanjima diskutuje. Stoji činjenica da se diskusija vodila iza zatvorenih vrata, daleko od javnosti, ali nikakvih tajnih dogovora nije bilo, niti je bilo ičega što bi trebalo skrivati od javnosti. Bila je to samo jedna epizoda u pokušaju iznalaženja rešenja, koja ne bi bila vredna pomena da o tome nisu iskrsele u štampi priče koje sa stvarnošću nemaju nikakve veze.¹³¹

Ovaj tekst Smilje Avramov uistinu kazuje dovoljno o tome koliko je dr. Tuđman bio dalekovidan u predviđanjima razvoja događaja i koliko je bio ustrajan u traženju mirnog rešenja za građane Republike Hrvatske, dok se ujedno spremao za obranu Republike Hrvatske. Ovaj tekst ovdje nije potrebno dalje komentirati niti navesti sve dokaze koji potvrđuju njegovu logiku i istinitost. O tome drugom prilikom.

1.8. O Aliji Izetbegoviću

Mnogi Bošnjaci tvrde da je u Karađorđevu 25. ožujka 1991. dogovorena podjela BiH kako bi time pokušali prikriti svoju političku nesposobnost predviđanja razvoja događaja te nemogućnosti da se situacija razvija na po njima zamišljen način. U tom je smislu Alija Izetbegović, kao vodeći bošnjački političar i kao osoba koja najviše inzistira na teoriji urote iz Karađorđeva, dobar primjer na kojemu se ta teorija može pobiti. Izetbegoviću i njemu sličnima u BiH poticanje teorije urote potrebno je jer se time:

- a) prikriva nesposobnost njihova političkog prosuđivanja razvoja događaja i pripremanja za borbu protiv velikosrpske ideje prema Bosni i Hercegovini
- b) pokušavaju izjednačiti kao agresori na BiH i Srbija i Hrvatska, čime Bošnjaci postaju jedina i "istinska žrtva agresije"
- c) prikrivaju stvarni razlozi agresije na hrvatsko pučanstvo srednje Bosne i doline Neretve te namjera stvaranja muslimanske države u BiH pod parolom "građanske i unitarne BiH"
- d) na Hrvatsku vrši snažan pritisak koji treba odvojiti Hrvatsku od Hrvata iz BiH, čime će se ubrzati proces njihova brojčanog smanjivanja zbog demografskih i gospodarskih čimbenika, a čime će se pak otvoriti veliki manevarski, ali i životni prostor za širenje Bošnjaka
- e) pokušava dovršiti proces stvaranja islamizirane BiH države, a u skladu s Izetbegovićevim idejama i viđenjima navedenim u njegovim knjigama "Islamska deklaracija" te "Islam između istoka i zapada".

Te teze ne odgovaraju samo Izetbegoviću nego i onima u međunarodnoj zajednici koji nisu uspjeli, za Tuđmanova života, nametnuti stvaranje nove Jugoslavije. Time se stvaraju uvjeti za izjednačavanje agresora i žrtve, za izjednačavanje krivice, za davanje svestranih isprika te, u konačnici, povlačenje tužba protiv Srbije i Crne Gore (koja bi pak zauzvrat povukla tužbu protiv NATO-saveza) i stvaranje nekog novog saveza na zapadnom Balkanu. U Hrvatskoj te teze odgovaraju krugovima koje je u svojoj knjizi spomenuo naveo Miloš Minić³² kao osobe u kojima vidi budućnost građenja nekog novog suživota u nekoj novoj Jugoslaviji: dr. Branko Horvat, Slavko Goldstein, Vesna Pusić, Stipe Šušvar i Milorad Pupovac.

Ideja o(p)stanka Jugoslavije u Alije Izetbegovića nije novijeg datuma. Izetbegović je neposredno nakon izlaska iz zatvora 1989. počeo osnivati političku stranku koja je trebala, po njegovu naumu, ujediniti sve muslimane iz tadašnje Jugoslavije. Stoga je razmišljao o obnovi "Spahine Jugoslovenske muslimanske stranke".³³ Njegova politička ideja o potrebi o(p)stanka Jugoslavije vrlo je jasno izražena:

"Nismo išli na rušenje Jugoslavije, željeli smo njenu rekonstrukciju da bi ona postala demokratska zemlja u kojoj će se omogućiti ravnopravnost svih naroda, među njima i bošnjačkog. S druge strane, muslimani nisu živjeli samo u BiH, bilo ih je mnogo u Sandžaku, Makedoniji, Kosovu, Hrvatskoj..." "Mi smo rekli da je svaka Jugoslavija sa Hrvatskom i Srbijom prihvatljiva, a da nikakva Jugoslavija bez jedne od ove dvije zemlje nije prihvatljiva."

Jasno je uočljiva Izetbegovićeva politička orijentacija o potrebi opstanka Jugoslavije. S tim je ciljem i odlazio njemačkim vlastima (kancelaru Kohlu i mvp Genscheru), tražeći od njih da Hrvatska ne dobije međunarodno priznanje već da ostane u krnjoj Jugoslaviji. Ti mu naponi nisu uspjeli. Odbijao je usuglašavanje stajališta s legalno izabranim predstavnicima hrvatskog naroda o potrebi unutarnjeg redefiniranja BiH kako bi se pariralo srpskim težnjama za aneksijom BiH.³⁴ Odbijao je proglasiti JNA agresorom na BiH, sve dok nije od iste te JNA uhićen u sarajevskoj zračnoj luci, dana 2. svibnja 1992. (Predsjedništvo BiH je 28. svibnja 1992. izdalo priopćenje u kojem se kaže kako u JNA treba imati povjerenje jer će JNA spasiti Bosnu.³⁵) Uz pomoć, ali i preko Hrvatske, u vrijeme međunarodnog embarga, njegovi ljudi uspostavljaju prve značajnije kontakte s ciljem nabave naoružanja i druge vojne opreme za obranu od srbijanske agresije. Republika Hrvatska je Izetbegoviću stavila na raspolaganje nekoliko osoba koje su mu, ovisno o njegovim traženjima, pružale različite vrste potpore (prikupljanje obavještajno-sigurnosnih podataka, logistička potpora, politička potpora pripreme referenduma o neovisnosti u BiH). Na žalost, Izetbegović sumnja u dobronamjernost Republike Hrvatske te istodobno pokušava jačati veze i sa Srbijom i s JNA (preko M. Filipovića i A. Zulfikarpašića te održavanjem sastanka s vrhom JNA, generalima Adžićem i Vasiljevićem u Ohridu neposredno pred početak rata u BiH,³⁶ najvjerojatnije 22. srpnja 1991.). Raspadom Jugoslavije Izetbegoviću je propala želja da postane općemuslimanski vođa u Jugoslaviji, pa se potpuno usredotočuje na stvaranje bosanske islamizirane države koju namjerava stvoriti pod pokrićem građanske demokracije u BiH. Republika Hrvatska mu u ispunjavanju toga plana stoji na putu pa će iskoristiti svaku priliku da, uz pomoć dijelova međunarodne zajednice koji su neskloni Republici Hrvatskoj i predsjedniku Tuđmanu, njih ocrni i optuži za agresiju.

Međutim, ni Izetbegović ne može prešutjeti činjenicu da je tek djelovanjem Republike Hrvatske pod vodstvom dr. Franje Tuđmana spašena BiH: "Pomoć je došla odakle sam joj se najmanje nadao".³⁷ Ali ne propušta navesti kako je "zajedničkom operacijom HV i Armije RBiH, koja je poznata pod nazivom "Oluja", oslobođeno područje zap. Slavonije i Bihački džep". Uistinu olako prekrajanje najosnovnijih podataka iz nedavne prošlosti koje je i sam bio svjedok.

1.9. O kadrovskim previranjima u Predsjedništvu Bosne i Hercegovine³⁸

Dana 18. studenog 1990. održani su izbori za zastupnike u Parlament SR BiH, ali i za članove Predsjedništva Republike BiH. Za članove Predsjedništva izabrani su: Muslimani Fikret Abdić - SDA (1 045 539 glasova) i Alija Izetbegović - SDA (879 266), Hrvati Stjepan Kljuić - HDZ i Franjo Boras - HDZ, Srbi Biljana Plavšić - SDS i Nikola Koljević - SDS te Ejup Ganić - SDA kao "ostali".

Raščlamba broja dobivenih glasova pokazuje da bi Alija Izetbegović ostao bez mjesta u Predsjedništvu da nije bilo hrvatskih glasova (oko 400 000) koje je dobio temeljem ranije postignutoga dogovora SDA - HDZ (koji je SDA u posljednji trenutak pred izbore otkazao). Umjesto njega, član Predsjedništva postao bi kandidat SKBiH - SDP Nijaz Duraković koji je osvojio 558 263 glasova.

Alija Izetbegović je izabran za predsjednika Savjeta za opće-narodnu obranu dok je Biljana Plavšić izabrana za predsjednicu Savjeta za zaštitu ustavnog poretka. Komisiju za organizacijsko-kadrovska pitanja vodio je Ejup Ganić, Komisiju za odlikovanja vodio je Stjepan Kljuić, Komisiju za pomilovanja vodio je Franjo Boras, Komisiju za predstavke i prijedloge vodio je Nikola Koljević. Fikret Abdić je bio zadužen za "globalna gospodarska pitanja BiH".

Početak srpske agresije na BiH (u travnju 1992.), Biljana Plavšić i Nikola Koljević napuštaju Predsjedništvo BiH. Budući da su stvoreni uvjeti za proglašenje ranog stanja, Predsjedništvo prelazi na rad u ratnim uvjetima u kojima, između ostalog, ima pravo donositi uredbe sa zakonskom snagom. Predsjedništvo se proširuje s predsjednicima Skupštine i Vlade R BiH te zapovjednikom TO BiH. Budući da je predsjednik Skupštine BiH bio Momčilo Krajišnik, a zapovjednik TO BiH, također Srbin, Dragan Vukosavljević, u Predsjedništvo su kooptirani Mariofil Ljubić (kao zamjenik predsjednika Skupštine BiH) i Jure Pelivan kao predsjednik Vlade. Time se Alija Izetbegović, koji je htio imati potpuni utjecaj u Predsjedništvu, osjetio izravno ugroženim jer su Hrvati iz BiH imali 4 glasa u Predsjedništvu. Stoga je Alija Izetbegović, umjesto Biljane Plavšić i Nikole Koljevića, kao članove Predsjedništva BiH iz redova Srba iz BiH kooptirao Nenada Kecmanovića i Mirka Pejanovića (obojica su bili kandidati prilikom izbora za člana Predsjedništva iz redova srpskog naroda iz BiH na izborima 1990.).

Sljedeća kadrovska promjena u Predsjedništvu BiH izvršena je kad je Nenad Kecmanović, nedugo nakon što je imenovan na dužnost člana Predsjedništva, napustio Sarajevo i otišao u Beograd. Umjesto njega, član Predsjedništva postala je Tatjana

Ljujić-Mijatović (kao izričita želja Alije Izetbegovića) koja se nije kandidirala na izborima za člana Predsjedništva 1990.

Potom je u sastav Predsjedništva kooptiran Sefer Halilović kao "načelnik Štaba Vrhovne komande Armije Republike BiH".

Stjepan Kljuić je dao ostavku na članstvo u Predsjedništvu R BiH i umjesto njega na tu je dužnost imenovan Miro Lasić.

Krajem 1992., umjesto Mariofila Ljubića, član Predsjedništva postaje novi predsjednik Skupštine R BiH, Miro Lazović. Krajem prosinca 1992. Izetbegoviću je produžen mandat predsjednika Predsjedništva.

U kolovozu 1993. s dužnosti člana Predsjedništva isključen je predsjednik Vlade R BiH Mile Akmadžić (Hrvat) i postavljen Haris Silajdžić.

Sljedeću promjenu izravno je naredio Alija Izetbegović zbog razlike u stajalištima koje su na pregovorima u Ženevi pokazali članovi Predsjedništva iz redova predstavnika hrvatskog naroda u BiH, Miro Lasić i Franjo Boras. Stoga je Alija Izetbegović 20. listopada 1993. donio odluku o opozivu Mire Lasića i Franje Borasa s dužnosti članova Predsjedništva, a na njihova je mjesta imenovao Stjepana Kljuića i Ivu Komšića. Tada je i Fikret Abdić zamijenjen Nijazom Durakovićem. Time je Izetbegović u potpunosti stavio Predsjedništvo BiH pod svoju kontrolu.

Vrlo je upitna zakonska podloga kojom je Izetbegović sebi prisvojio dužnost predsjednika Predsjedništva BiH sve do novih izbora, održanih 14. rujna 1996., jer Ustav BiH i Poslovnik o radu Predsjedništva govore o tome da ista osoba smije najviše dvije godine obavljati dužnost predsjednika Predsjedništva.

Izetbegović je stvorio, kako je vidljivo, uvjete kojima je potpuno privatizirao rad Predsjedništva BiH imenovanjem "njegovih osobnih Hrvata i Srba" kao članova Predsjedništva čime je dao privid multietničnosti i demokratičnosti toga tijela. To je u skladu s izjavom koju je dao 13. srpnja 1991. u razgovoru o postizanju "povijesnog mirovnog sporazuma sa Srbima" s Radovanom Karadžićem, Nikolom Koljevićem, Momčilom Krajišnikom i Adilofom Zulfikarpašićem: "*Znaš, ja (Izetbegović - op. a.) sam razumio da je Skupština u vašim (srpskim - op. a.) rukama, Vlada u rukama Hrvata, a Predsjedništvo u rukama nas Muslimana.*"³⁹

Istovremeno, na mjesta zamjenika zapovjednika Armije R BiH postavlja jednog etničkog Hrvata (Stjepana Šibera) i jednog etničkog Srbina (Jovana Divjaka) koji se pak osjećaju Bosancima, a ne pripadnicima etniciteta iz BiH. Međutim, i takvi, Šiber i Divjak imaju problema koja je u pismu Aliji Izetbegoviću 27. svibnja 1993. naglasio Jovan Divjak. U pismu Divjak govori o poniženjima i uvredama kojima je izložen, i to od strane muslimana iz zapovjedništva Armije R BiH, samo zato što ga tretiraju kao Srbina.

1.10. O Tuđmanovoj politici prema Bosni i Hercegovini

Iako mu neki to spore, Tuđmanova politika prema BiH uistinu je spasila BiH i omogućila njezin današnji opstanak. Sustavno naoružavanje bosanskohercegovačkih muslimana već od 1992., zbrinjavanje velikog broja izbjeglica iz BiH (i do 500 000) slabilo je gospodarsku i vojnu moć Republike Hrvatske. Za Hrvatsku, politički i vojno, potpuno nepotreban sukob između bosanskih Hrvata i Bošnjaka samo je otežao i usporio hrvatska nastojanja za oslobađanjem okupiranih dijelova RH. Objektivna će analiza tih događaja kao uzroke sukoba sasvim sigurno izdvojiti sljedeće:

- sukobom je srpska strana dobila potrebno vrijeme za reorganiziranje i pregrupiranje oružanih snaga, njihovo odmaranje i pripremanje za buduće aktivnosti
- razbijeno je ionako krhko savezništvo koje je sačuvalo BiH od prvoga srpskog naleta tijekom 1992.
- dijelovima međunarodne zajednice taj je sukob trebao kako bi druge uvjerali da "u BiH ratuju svi protiv svih" te da se tu ne treba miješati, već pustiti da onaj tko pobijedi "kroji pravdu drugima"
- činjenicu da je bošnjačko političko vodstvo, prvenstveno Izetbegović i Silajdžić, bilo svjesno (sudeći po planovima koje je predlagala međunarodna zajednica) da se "sami moraju izboriti za što veći i kompaktniji teritorij u BiH" kako bi tada i oni mogli diktirati određene uvjete (jedino područje gdje su se mogli uspješno i brzo proširiti, prema njihovu je mišljenju bilo područje srednje Bosne i dolina Neretve)
- potpunu bošnjačku uzurpaciju tijela vlasti bivše Republike BiH i namjeru podčinjavanja BH Hrvata u tim strukturama (umjesto da se stvaraju zajednička tijela kako je poslije provedeno Washingtonskim i Pariškim sporazumom)
- aktivno djelovanje srpskih obavještajnih služba putem operativnih pozicija kod Hrvata i Bošnjaka u BiH, a koji su prednjačili u raspirivanju i jačanju tog sukoba.

U prilogu knjige nalazi se prepisan "Sporazum o prijateljstvu i suradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske"¹⁴⁰ potpisan od predsjednika Tuđmana i Izetbegovića u Zagrebu 21. srpnja 1992. Osim stavka koji govori o vojnoj suradnji dviju strana potpisnica (članak 8. stavak 3.), u članku 6. izričito je navedeno da je "oružani dio HVO sastavni dio jedinstvenih oružanih snaga Republike Bosne i Hercegovine". Tim se Sporazumom formira i "zajedničko zapovjedništvo oružanih snaga Bosne i Hercegovine" (zapravo ono što je, ponovno naknadno uređeno Washingtonskim i Pariškim sporazumom, dogovoreno prilikom osnivanja Federacije BiH).

Međutim, Alija Izetbegović 6. kolovoza 1992., svega 47 dana nakon potpisanog Sporazuma s Republikom Hrvatskom, donosi "Uredbu sa zakonskom snagom o izmjeni i dopuni Uredbe sa zakonskom snagom o oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine"⁴¹, kojom, u članku prvom utvrđuje da Oružane snage Republike Bosne i Hercegovine čini Armija Republike BiH, dok je HVO definiran kao "sastavni dio Armije Republike". Time je Izetbegović potpuno izigrao postignuti sporazum jer je ovom odlukom jednostavno pokušao HVO usisati u sastav Armije BiH.

Uviđajući napore međunarodne zajednice, čiji predstavnici pokušavaju naći rješenje koje će omogućiti mir u BiH, a kroz prizmu vlastitih teritorijalnih interesa, usmjerenih prema srednjoj Bosni i dolini Neretve, bošnjačko se vodstvo odlučuje za rat protiv HVO-a, uz istodobni medijski pritisak na Republiku Hrvatsku.

Krivca za svoj neuspjeh pronašli su u Republici Hrvatskoj, optužujući ju za agresiju na BiH. Hrvatska je krajem 1994. i tijekom 1995. jasno, nedvosmisleno i potpuno otvorila put međunarodnoj zajednici, predvođenoj SAD-om, za uspostavljanje mira u BiH, ne kao agresor, nego kao istinski branitelj jedinstvene i cjelovite BiH.

Republika je Hrvatska, odnosno predsjednik Franjo Tuđman, između ostalog:

- predložila hrvatskom narodu iz Bosne i Hercegovine izlazak na referendum o samostalnosti BiH i preporučila podupiranje njezine samostalnosti i neovisnosti
- prva priznala međunarodni suverenitet i neovisnost Bosne i Hercegovine, i prva u BiH akreditirala svog veleposlanika (koji je, što nije nevažno, podrijetlom iz srednje Bosne)
- pomogla Hrvatima, ali i Bošnjacima u BiH da se naoružaju i organiziraju čime je uspješno odbijen prvi i ključni vojni udar bosanskih Srba i JNA
- prihvatila, smjestila i brinula se za više od 500 000 izbjeglica s područja BiH, od kojih su većina bili Bošnjaci
- nekoliko puta predlagala vojni savez između RH i BiH kako bi se organizirala zajednička obrana i djelovanje prema zajedničkom neprijatelju
- ponudila Izetbegoviću potpisivanje "Sporazuma o prijateljstvu i suradnji između Republike Bosne i Hercegovine i Republike Hrvatske" koji je, naposljetku, ipak potpisan 21. srpnja 1992., zajedno s Aneksom tog ugovora o pitanjima izravne vojne suradnje dviju strana
- odbila nekoliko puta izrečene ponude Alije Izetbegovića da se u zamjenu za srednju Bosnu, koja je trebala pripasti Bošnjacima, Hercegovina priključi Hrvatskoj.

Tuđman je vidio da se glavnina napada na Hrvatsku događa upravo s područja BiH i da su na području BiH koncentrirane

znatne snage JNA. Cilj napada JNA, uz veliku pomoć paravojnih postrojba iz Srbije, snaga JNA već razmještenih na području Hrvatske (Jastrebarsko, Karlovac, Sisak, Okučani, Dugo Selo) te lokalnih Srba iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine⁴² bio je "presijecanje Hrvatske pravcima Gradiška - Pakrac - Virovitica, Bihać - Karlovac - Zagreb, Knin - Zadar, Mostar - Split, Trebinje - Dubrovnik - ušće Neretve",⁴³ odnosno pružanje prijeko potrebne pomoći glavnim napadnim snagama koje imaju zadaću nastupanja pravcem Vukovar - Osijek - Zagreb - Varaždin.

Uočljivo je da svih pet pravaca presijecanja Hrvatske ima ili osnovno polazište ili taktičko uporište na području BiH. Predsjednik Tuđman bio je svjestan činjenice da će se ključne borbe za oslobađanje Hrvatske voditi upravo na području BiH.

Ono što mnogi nisu uviđali jest činjenica da su, bez obzira na potpisano primirje i mirovni sporazum, snažne i brze postrojbe JNA povučene na položaje odakle su u vrlo kratkom vremenu mogle intervenirati (jer je mobilizacija u Republici Srpskoj bila iznad očekivanja vrha JNA) prema ciljanom području Republike Hrvatske. O tome u svojoj knjizi govori i Veljko Kadijević:

"...Pored toga, Srpska Krajina je u okviru Vensovog plana vojnički veoma čvrsto obezbeđena sa jakom i dobro naoružanom sopstvenom vojskom, sa jakim i brzopokretnim jedinicama JNA koje su u vreme prihvatanja Vensovog plana ostavljene blizu granica Krajine, tako da uvijek mogu brzo intervenisati"⁴⁴.

Stoga je dr. Tuđman uporno tražio saveznika u Izetbegoviću, koji je sve do 2. svibnja 1992. (kad ga je u sarajevskoj zračnoj luci uhitio general JNA M. Kukanjac) vjerovao da JNA ne će napasti BiH, već će ju, kako su mu na sastanku (koji je organizirao tadašnji mup BiH Alija Delimustafić), održanom na Ohridskom jezeru, generali JNA Kadijević, Adžić i Vasiljević tvrdili, JNA braniti i sačuvati.⁴⁵ Kad nije imao drugog izbora zbog djelovanja JNA i srpskih vojnih postrojba i kad su propale bošnjačke namjere osvajanja srednje Bosne i doline Neretve, Izetbegović postaje nepouzdan saveznik.⁴⁶ Pritisnut teškim stanjem na cijelom području BiH, Izetbegović pristaje na suradnju s Hrvatskom, koja je do tada, odnosno do kraja 1994., uspjela izgraditi snažne i djelotvorne oružane snage. Tada su, u nepunih godinu dana, oružane snage RH kao glavni nositelji borbenih zadaća, a u suradnji s postrojbama HVO-a i Armije BiH, uspjele osloboditi gotovo 40 posto dijelova BiH koje su držali pripadnici "VRS" te, samostalnim djelovanjem u vojno-redarstvenoj operaciji "Oluja",⁴⁷ 20 posto hrvatskih područja, poznatih kao UNPA zone Zapad, Sjever i Jug. Srbi su, u strahu od potpunog vojnog i gospodarskog sloma, prisiljeni potpisati Daytonski i Pariški sporazum koji ih je, pak, nagradio stvaranjem Republike Srpske, ali u sastavu BiH. Time je u BiH prestalo vrijeme otvorenog ratnog sukoba.

Hrvatski je predsjednik i u Daytonu imao jednu od ključnih uloga u postizanju konačnog sporazuma što je lako uočiti na primjeru grada Sarajeva. Srpska je delegacija ustrajala na podjeli grada Sarajeva, što Izetbegović nije htio prihvatiti. Pregovori su došli do točke prekida. Nakon sastanka s dr. Tuđmanom Slobodan Milošević je pristao na Izetbegovićev zahtjev i "Sarajevo je u celini pripalo Federaciji", što je izazvalo bijes članova srpske delegacije iz BiH.⁴⁸

Kao ilustraciju lakoće optuživanja predsjednika Tuđmana za podjelu BiH može poslužiti izvadak iz knjige Kerima Lučarevića⁴⁹ koji pokazuje kakva su razmišljanja osoba koje dolaze u ABiH iz JNA⁵⁰ te kako se olako spominju navodni "Planovi o podjelama BiH"⁵¹ koji mnogima služe kao isprika za (ne)učinjeno i (ne)propušteno:

"Artiljerija je sravnila Vukovar, ali srca Vukovarčana bila su jača od betona. Nisu htjeli napustiti sravnjeni grad, a srpska pješadija nije smjela ući u grad koji se i dalje branio. Čekali su da se Hrvati predaju, pa da onda uđu. To se odužilo. Moj artiljerijski plan je ostvaren, ali kriva je srpska pješadija. Nakon moje artiljerijske pripreme, Srbi su mogli ući u grad i nakon dvije sedmice, ali nisu smjeli.

- Kad će srpska vojska krenuti na Sarajevo?

- Na proljeće. To zavisi od toga kad će Ujedinjene nacije priznati Bosnu i Hercegovinu kao neovisnu državu. Na proljeće će Slobodan Milošević dijeliti Bosnu sa Franjom Tuđmanom. Evropa mu neće smetati. Milošević je dobio obećanje od francuskog predsjednika Mitterranda."

2. O tumačenju događaja i činjenica

Kao ilustracija stvarnih stajališta službene hrvatske politike o pitanju Srba u Hrvatskoj, rata u Hrvatskoj, rata u Bosni i Hercegovini, mogu poslužiti navodi iz nekih govora dr. Tuđmana:⁵²

- Tuđmanove izjave o:

potrebi pregovaranja:

"... dopustite mi, prije svega, izraziti zadovoljstvo što prvi put od uspostave samostalne demokratske Hrvatske imamo među nama i predstavnika Pravoslavne crkve, iako sam ja osobno i naša demokratska vlast na svim prigodama državnih događaja. među drugima, pozivao i predstavnike Pravoslavne crkve. Možda da taj glas i taj poziv, koji je bio u ime demokratske Hrvatske i koji je htio da Hrvatska bude zemlja svih njezinih građana, bio poslušan, možda smo mogli izbjeći mnoga zla koja smo doživjeli

u ovih proteklih pet godina, kad smo bili suočeni najprije s jugokomunističkom, a zatim i srpskom i crnogorskom agresijom. No, to je iza nas." (Iz govora 12. siječnja 1996. prilikom prijama za vjerske velikodostojnike.)

"Hrvatska je od početka prihvaćala dijalog i s vojnim vlastima, uvjerena da se trajna i pravedna rješenja mogu postići na političkom, a ne na vojnom polju." (Iz govora održanog 5. prosinca 1991. pred Njemačkim društvom za vanjsku politiku.)

"Pregovarali smo jer nismo imali ništa. I policija, koju smo naslijedili, bila je protiv nas. Prema tome, pregovori, pregovori i s vragom da bismo korak po korak stvarali uvjete i dolazili do samostalne i suverene Hrvatske. Pregovarali smo, a istovremeno smo i stvarali svoje obrambene snage, stvarali svoju policiju..." (Iz govora održanog 16. svibnja 1992. na II. saboru učitelja.)

"Prema tome, išli smo za tim da pregovorima tražimo rješenje kako bismo spriječili da nam gradovi budu razrušeni kao Vukovar, Osijek i Vinkovci... Žrtve bi bile najmanje desetorostruko veće, ne samo u razaranju gradova nego i ljudskim žrtvama i još k tome ne bismo imali međunarodno priznanje Hrvatske." (Iz govora održanog 16. svibnja 1992. na II. saboru učitelja.)

"Pregovorima smo uspjeli spriječiti opći udar na Hrvatsku u vrijeme kad ga ne bismo mogli izdržati (jesen 1990. siječanj-ožujak 1991.). Trebalo je produbljivati makar i nevelike razlike između jugoslavenskih i velikosrpskih programa protivnika. A u međunarodnom pregovorima za rješenje jugoslavenske krize, trebalo je postupno pridobivati, kako odgovorne čimbenike tako i demokratsku javnost, za pravo hrvatskog naroda na samoodređenje, a zatim i za obranu i priznanje demokratske Hrvatske." (Iz govora održanog 1. lipnja 1992. na skupu "Sveučilište u obrani u preporodu Hrvatske".)

budućim namjerama:

"Svaku stopu hrvatske zemlje, razrušeni Vukovar, Dalj, Sarvaš, Laslovo, Baranju, nismo mogli obraniti, ali će biti slobodni.

Hoćemo, i ići ćemo u Baranju. pristali smo na mirovne snage. Zašto? Zato da bismo do potpune slobode, do potpune suverenosti, međunarodno priznate neovisne države došli sa što manje žrtava." (Iz govora održanog 22. srpnja 1992. u Osijeku.)

"Rekao sam Hrvatima u Dalmaciji, na skupovima u Zadru i Šibeniku jučer, kakvih nije bilo u povijesti tih gradova: Povezat ćemo južnu dalmatinsku Hrvatsku i kroz Velebit tunelom, ali ćemo je povezati i kroz Knin." (Iz govora održanog 22. srpnja 1992. u Podravskoj Slatini.)

"Što se tiče UNPROFOR-a podsjećamo: pristali smo na angažiranje mirovnih snaga: (a) da bismo spriječili proširenje rata na čitavu Hrvatsku, s posljedicama kakve smo osjetili od Vukovara

do Gospića i kakve gledamo danas u Bosni i Hercegovini, (b) da bismo dobili međunarodno priznanje i, (c) da što bezbolnije, pomoću mirovnih snaga, uspostavimo ustavnopravni poredak u cijeloj Hrvatskoj." (Poslanica Zastupničkom domu Sabora RH, 8. rujna 1992.)

"Meni je svaka kap hrvatske krvi i svaki hrvatski život najdraži na svijetu i, prema tome, učinit ćemo sve da ne bismo morali dati novih žrtava, da ne bismo imali ranjenih i invalida.

Razumije se, ako to nećemo moći izbjeći, onda ćemo jedinstveni i sposobni sa svojom vojskom, čitavim hrvatskim narodom i prijateljima u svijetu okončati rat na tlu Hrvatske." (Iz govora održanog 5. veljače 1992. u Zagrebu.)

razvoju događaja u Bosni i Hercegovini:

"Ja sam bio taj koji je u više navrata hrvatskim predstavnicima iz Bosne i Hercegovine rekao: Nemojte slijediti to što su Srbi već proglasili svoju republiku, idite ne referendum za samostalnost Bosne i Hercegovine. I reći ću otvoreno, kod toga sam imao na umu prije svega interes hrvatske republike, ove hrvatske države, jer da smo tada prihvatili ideju cijepanja Bosne i Hercegovine otežali bi položaj Hrvatske s obzirom na UNPA zone itd. Ali sam isto tako podupro one koji su smatrali, kao i ja, da se Bosna i Hercegovina može održati samo kao konfederalna zajednica." (Iz uvodnog izlaganja na II. općem saboru HDZ-a, 15. listopada 1993.)

"Mi smo sve učinili za suradnju s Muslimanima.

Alija Izetbegović nije htio potpisati vojni sporazum s Hrvatskom, od samog početka rata. kada je bio rat samo protiv Hrvatske, onda je sam govorio da to nije rat i da to nije njihov rat.

Kasnije, kada su bili napadnuti, ni tada nije htio potpisati vojni sporazum. Tek smo uspjeli ono o suradnji i pograničnim područjima.

Stalno je to bila politika da i Hrvatsku proglase agresorom u Bosni i Hercegovini." (Iz govora 30. lipnja 1993. časnicima polaznicima Više stožerne škole.)

"Znao sam da bi bilo nužno da ostvarimo savez s Muslimanima zbog toga da budemo jači u odnosu na glavnog protivnika, na srpsku agresiju." (Iz izlaganja na zajedničkoj sjednici Predsjedništva i Kluba zastupnika HDZ-a, 25. siječnja 1994.)

"Oni naime računaju, a o tome mi je Izetbegović nekoliko puta govorio, da ne može biti pomirbe između Hrvata i Srba, da će zbog krajina rat između Hrvatske i Srbije trajati još dugo godina. To - po njemu - stvara uvjete da Muslimani nastave rat u Bosni i da će kod toga imati potporu islamskih zemalja." (Iz izlaganja na zajedničkoj sjednici Predsjedništva i Kluba zastupnika HDZ-a, 25. siječnja 1994.)

"Izetbegović je tada bio taj koji je meni osobno rekao: Možete proglasiti priključenje zapadne Hercegovine Hrvatskoj. - Ja sam bio taj koji je odbio taj prijedlog, vodeći računa o hrvatskim interesima u čitavoj Bosni i Hercegovini. Na toj crti potpisao sam i tajni sporazum o stvaranju Konfederacije 14. rujna 1993. godine s Izetbegovićem.

Nakon što je Izetbegović potpisao tajni sporazum sa mnom o Konfederaciji, dva dana poslije toga (16. rujna 1993.), sa Srbima je potpisao sporazum o podjeli BiH." (Iz izlaganja na sjednici Kluba zastupnika HDZ-a, 7. travnja 1994.)

"Ja vas mogu, kao ozbiljne ljude, koji morate biti upoznati, upoznati i s time da je meni Alija Izetbegović predložio da se zapadna Hercegovina odmah priključi Hrvatskoj, ali prepustite nama srednju Bosnu, ona područja u srednjoj Bosni, koja su predviđena da budu u sastavu hrvatske republike, u okviru unije Bosne i Hercegovine. A oni tu poduzimaju velike ofenzive." (Iz govora u povodu novogodišnjeg prijama župana, 22. siječnja 1995.)

"Po mom mišljenju, opstanak Bosne i Hercegovine moguć je jedino na jednoj konfederalnoj osnovi, i to, bit ću iskren, samo pod protektoratom Ujedinjenih naroda, da bi se zaustavio rat, da bi se obustavio taj zločin protiv civilnog pučanstva, a nakon toga vidjeti što dalje." (Iz govora 25. travnja 1993. na kongresu PEN-a.)

Imajući u vidu stvarno vojno-političko stanje te nesigurnost, nedosljednost i nedorečenost stajališta dijelova međunarodne zajednice prema BiH, Tuđman ima potpuno pravo na korekciju svojih gledišta i mišljenja o povijesti, sadašnjosti i budućnosti BiH. Tuđman postaje, po svojim djelima, jedan od najvećih zagovornika cjelovite BiH jer je cjelovita BiH, bez ratnih sukoba, strateški cilj Republike Hrvatske. Pri tome Tuđman drži da je cjelovita BiH održiva samo ako su ispunjena ova dva uvjeta:

- a) jednaka i potpuna konstitutivnost svih triju naroda u BiH
- b) teritorijalnost, bez obzira kako se ona zvala (provincija, kanton, republika).

2.1. O Tuđmanovim protivnicima

Koga je sve Tuđman nadmašio u političkim i vojnim sukobima toga razdoblja? Tko je sve protiv Tuđmana širio teze o, navodnoj, "tajnoj podjeli BiH s Miloševićem", o "dogovorenom ratu na području RH", ali i druge priče koje pripadaju domeni specijalnog rata?

Te se osobe mogu, u osnovi, podijeliti u dvije grupe:

- oni koji su izgubili rat protiv Tuđmana
- oni koji su izgubili političku(e) bitku(e) protiv Tuđmana.

Prva grupa sastoji se od sljedećih podgrupa:

- zapovjedništva JNA
- vodstva srpskih paravojskih grupa, udruga i političkih stranaka s područja Srbije, Crne Gore, Hrvatske i BiH koja su sudjelovala u agresiji na Hrvatsku, u namjeri stvaranja "velike Srbije".

Te osobe za svoje djelovanje pokušavaju naći opravdanje u mnogim, često izmišljenim razlozima (kao što su "dogovori o podjeli BiH") zbog doživljenih poraza na vojnom polju. Ne žele priznati, ni sebi ni drugima, da je Hrvatska jednostavno, vođenjem rata u četvrtoj dimenziji, postala regionalna sila koja je uz svesrdnu potporu svojih građana stvorila takve redarstvene snage (i vojne i policijske) koje su, uz gubitke manje od najmanje mogućih planiranih, uspjele u razmjerno kratkom vremenu promijeniti sliku i stanje ratišta na području Republike Hrvatske te Bosne i Hercegovine, a Srbima nametnuti uvjete za konačnom uspostavom mira.

Druga grupa sastoji se od sljedećih podgrupa:

- uvjereni Jugoslaveni kojima je raspadom i nestankom SFRJ došlo do bitnih promjena ključnih životnih stajališta i opredjeljenja, koji su izgubili državu (Jugoslaviju) koju su voljeli i naciju (jugoslavensku koju su izmislili) kojoj su pripadali
- oni koji su na svim slobodnim, demokratskim i višestranačkim izborima u Hrvatskoj bili ideološki poraženi, kojima je bila poražena njihova marksistička ideologija, kao i ideologija samoupravnog socijalizma
- oni u BiH koji nisu bili spremni na preustroj BiH na konfederalnim osnovama i zato su dočekali rat nespreni, usprkos mnogim uvjerenjima o potrebi stvaranja uvjeta za zajedničkom obranom
- oni koji su htjeli spriječiti međunarodno priznanje Hrvatske
- pripadnici tzv. međunarodne zajednice koji su bili za očuvanje SFRJ jer ih je, unatoč njihovoj vojnoj i političkoj moći, Tuđman nadmudrio i doveo Hrvatsku do subjekta međunarodnoga prava.

2.2. O tumačenju događaja i činjenicama

U slučaju tumačenja i objašnjavanja uzroka ratova na području bivše SFRJ prednjače osobe kojima je cilj pokazati kako je do rata moralo doći jer su na vlasti u Srbiji, ali i Hrvatskoj, bili izrazito nacionalistički režimi, s obilježjima nacizma i šovinizma te kako ni jedna intervencija UN-a ili pak EU-a, bez obzira kad bi se dogodila, ne bi spriječila taj rat. Svjesno se i potpuno zanemaruje razvoj događaja u bivšoj SFRJ kasnih 80-ih i početkom 90-ih godina prošlog stoljeća, kad je prvi pravi ispit za poslijetovsku

Jugoslaviju bio problem zaoštavanja odnosa na svim razinama i područjima života između Srbije i Slovenije.

Jedini je cilj tih i takvih "stručnjaka" pokazati kako rata možda ne bi bilo da su na vlasti u Republici Hrvatskoj ostali Račanovi komunisti. To je možda čak i istina jer bi tada Hrvatska gotovo potpuno nespremna dočekala očekivanu agresiju JNA uz pobunu lokalnih Srba, te bi, sasvim sigurno, broj hrvatskih žrtava (ubijenih, ranjenih, uhićenih i zatvorenih, izbjeglih iz Hrvatske) bio toliki da se Hrvatska godinama ne bi oporavila.

To bi otvorilo prostor za dodatna naseljavanja prosrpskih i projugoslavenskih osoba na hrvatsku obalu, čime bi se proces posrbljivanja Hrvatske potpuno dovršio. Bez jakog i čvrstog vodstva koje je bilo sposobno odoljeti "Scilama i Haribdama" jugoslavenske i međunarodne politike, hrvatska bi sadašnjost bila bitno drugačija.

Bitka za stvaranje i očuvanje RH nije se vodila samo na vojnom nego i na političkom, gospodarskom, kulturnom, pro-midžbenom, obavještajnom kao i na drugim područjima ljudskog djelovanja. Pravilnim rasuđivanjem o svim silnicama koje utječu na događaje te pravilnom procjenom budućnosti, Tuđman je zaigrao na kartu dobivanja rata u njegovoj četvrtoj dimenziji: u vremenu, a ne samo u prostoru. Pravilno iskorišteno vrijeme od početka je radilo za Hrvatsku (osim u slučajevima kad su general Špegelj i njemu slični provocirali narušavanje te strategije).⁵³

Kako sami akteri sa srpske strane, Jović, Mamula, Kadijević, lordovi Owen i Carrington te mnogi drugi kažu: "Vrijeme je radilo za Hrvate". Osim toga, lord Owen je izjavio i ovo: "Tuđman ih je sve nadmudrio".

Ipak, možda je najbliži potpunoj istini bio admiral flote u mirovini Branko Mamula koji je napisao:

"Početkom 1990/91. Tuđman je bio preslab da se oslobodi Jugoslavije, Srbe u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini dovede u potčinjeni položaj, izbalansira snage sa Srbijom i preuzme političku i vojnu inicijativu u regionu. U tome mu je JNA bila glavna prepreka. Nije bilo nikakvih izgleda da s njom išta sporazumno riješi. Ostao mu je samo jedan izlaz - JNA politički, moralno i najposlije vojno onemogućiti, štoviše razbiti i poraziti. JNA je bila glavna Tuđmanova preokupacija sve dok se ova nije morala povući iz Hrvatske. Dogodilo se to početkom 1992. - Hrvatska je bila međunarodno priznata i JNA se našla na tuđoj teritoriji: agresor."¹⁵⁴

"Tuđman je zauzeo ispravan strategijski stav: na vanjskom planu insistirati na priznavanju suverene Hrvatske, u zemlji ubrzano naoružavati i stvarati vojsku koja bi se mogla suprotstaviti istovremeno i JNA i krajiškoj paravojsci, a kada Hrvatska bude priznata i JNA se bude morala povući, poraziti krajišku vojsku i natjerati Srbe na poslušnost. Dok se ne stvore pretpostavljeni uvjeti

zauzet je stav da se odugovlači, pregovara, ne izaziva JNA na radikalnan razračun, jednom riječju - kupovati vrijeme. Uspjelo mu je ostvariti sva tri cilja s tim, što se poraz krajiške vojske morao odgoditi dok se ne steknu sve neophodne međunarodne okolnosti najneposrednije povezane s ratom u Bosni i porazom bosanske srpske vojske proljeća i ljeta 1995.⁵⁵

Kao dopunu tih stajališta potrebno je navesti izvatke iz knjige "Knin je pao u Beogradu" autora Milisava Sekulića, generala JNA ("Oluja" ga je zatekla na mjestu "načelnika operativno-nastavnog odeljenja GŠ vRSK"), iz kojih se vidi koliko su Srbi na okupiranim područjima postali žrtve svoje politike plašenja srpskog naroda i stvaranja psihoze nasilja te tko je uistinu "protjerao" Srbe s okupiranih područja Hrvatske.⁵⁶

"Predsednik RSK, Milan Martić, uputiće apel Vladi SRJ i obavice razgovor sa predsednikom Srbije Slobodanom Miloševićem. I njegove molbe i zahtevi ostali su bez podrške. Slobodan Milošević je postavio uslov - da se RSK sama brani pet do šest dana, a za to vreme on će se tobože izboriti za prekid borbenih dejstava. Nije prihvatio predlog da bar uputi pretnju Hrvatskoj, što je krajnje deprimiralo Milana Martića. Pokušao je da iznađe način na koji bi primorao Slobodana Miloševića i međunarodne faktore da intervenišu, ali očigledno je precenjivao realnost takvih zahteva i značaj svoje pozicije. Naivni Martić ne može da shvati da je raketiranje gradova u Hrvatskoj "ispalo iz igre" pa zahteva od Mrkšića da izvrši njegovo naređenje i da počne sa raketiranjem Zagreba i drugih gradova. U navedenoj situaciji dolazi do sednice Vrhovnog saveta odbrane RSK, koja je održana oko 17 časova. Na sednici je, uz predsednika Milana Martića, i komandant Glavnog štaba Srpske vojske Krajine general Mile Mrkšić. General je otišao na Vrhovni savet odbrane bez konsultovanja onog dela štaba koji je nadležan da mu predlaže odluke. Na Savetu odbrane se donosi najgora moguća odluka - o evakuaciji stanovništva. Pokazaće se da je to bilo gore čak i od odluke o kapitulaciji."

"Odluka Vrhovnog saveta odbrane saopštena je javnosti 4. avgusta u 20 časova."

"Vrhovni savjet odbrane Republike Srpske Krajine, donio je, na današnjoj sjednici, odluku da se zbog preventivnih i bezbjednosnih razloga organizuje evakuacija civilnog stanovništva Sjeverne Dalmacije i južnog dijela Like. U organizaciji evakuacije i pratnji stanovništva, aktivno će učestvovati pripadnici mirovnih snaga Ujedinjenih nacija, uz Civilnu zaštitu RSK. Na ovaj potez Vrhovni savjet odbrane se odlučio kako bi se zaštitilo civilno stanovništvo od eventualnih daljnjih napada hrvatske artiljerije i kako bi srpski borci, koji drže linije odbrane, bili rasterećeni brige za svoje porodice".

"Vrhovni savjet odbrane apeluje da građani Krajine, na području sa koga se organizuje evakuacija stanovništva, ne pre-

duzimaju samoinicijativne akcije i da ne nasjedaju na hrvatsku propagandu. Za sve informacije građani se mogu obratiti mjesnim povjerenicima Civilne zaštite. Još jednom se naglašava da će u organizaciji evakuacije aktivno učestvovati pripadnici Unprofora."

"U 20 časova održava se sastanak u Operativnom centru Glavnog štaba, kome prisustvuju komandanti brigada iz 7. korpusa, sa komandantom korpusa generalom Slobodanom Kovačevićem. Sastankom rukovodi komandant Glavnog štaba Srpske vojske Krajine general Mile Mrkšić a prisutni su i svi njegovi pomoćnici. Odluka o evakuaciji prenosi se kao gotova stvar. Ne govori se o evakuaciji stanovništva samo iz opština severne Dalmacije i južne Like. Svi prisutni su shvatili da se odluka odnosi na celu teritoriju zapadnog dela RSK."

Zanimljivost je navesti činjenicu da su 2. kolovoza 1995., tadašnji veleposlanik SAD u Hrvatskoj, Peter Galbraith i Milan Babić došli (Galbraith iz Zagreba, Babić iz Knina), u Beograd gdje su u tamošnjem veleposlanstvu SAD održali sastanak. Mjesto sastanka je izabrao Milan Babić jer je "to mjesto njemu sigurnije i pristupačnije". Tada je Milan Babić prvi put poveo svoju cijelu obitelj iz Knina u Beograd. Galbraith je Babića upozorio na činjenicu da će Hrvatska napasti "SAO Krajinu" i tražio od njega prihvaćanje plana "Z-4", a što je Babić odmah i napravio. Nakon što je počela vojno-redarstvena operacija "Oluja", Milan Babić je, iz "Ureda RSK" u Beogradu, a uz pomoć "voditelja" tog "ureda" Milivoja Vojnovića, poslao telefaks poruke u Dvor na Uni i Kostajnicu s uputama da se stanovništvo tih područja povuče.⁵⁷

Ti navodi i podatci prilično jednostavno i nedvosmisleno ruše teze o tome da je Domovinski rat proizvod "tajnog sporazuma" Tuđman - Milošević iz Karađorđeva te da je stvoren kao dio plana tzv. zločinačke skupine, predvođene predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom. Optužnice napisane pred sudom ICTY-a u Den Haagu zanemaruje mnoge, ovdje navedene činjenice. Zar je moguće da se u jednoj vojno-redarstvenoj operaciji kao što je "Oluja", u kojoj je sudjelovalo više od 200 000 pripadnika HV i MUP-a RH, u dva sektora (UNPA Sjever i UNPA Jug) djelovalo, po navodima optužnice, potpuno različito, da su dobili različite zapovijedi od istog zapovjednika? I ovdje je istina vrlo jednostavna, ali za mnoge neprihvatljiva jer se ruši teza da je moderna Hrvatska stvorena na zločinu. Politika predsjednika Tuđmana zahtijevala je ulaganje najvećih mogućih napora kako bi se izbjeglo moguće žrtve, na obje strane. Stoga je Hrvatska pristajala i na takve podvale kao što je "Plan Z4" koji je Srbima u Hrvatskoj davao prava kakva su drugim manjinama u EU potpuno nedostupna i nepoznata. Međutim, ni na takva prava pobunjeni Srbi nisu pristajali, nego su svjesno krenuli u borbu, iako su i sami bili svjesni kako iz oružanog sukoba s hrvatskim snagama ne mogu

izaći kao pobjednici (Milan Babić i Milan Martić su među prvima pobjegli iz Knina u Beograd i Banju Luku).

Na području sektora UNPA Jug pripadnici hrvatskih oružanih snaga naišli su na snažan otpor dijela srpskih pobunjenika, iako su pozivali na pregovore i prekid borbenih djelovanja te predaju. Takve su molbe hrvatske strane zapovjednici pobunjenih Srba u sektoru UNPA Sjever prihvatili te je dogovorena mirna predaja postrojba tzv. vRSK. Stoga hrvatske oružane snage i nisu djelovale napadno, želeći izbjeći nepotrebne žrtve. Međutim, u Sektoru Jug došlo je do oružanog sukoba što je rezultiralo oštećenjima objekata koji su se nalazila u prostoru vojnog djelovanja. Valja napomenuti da su objekti oštećeni djelovanjem obiju sukobljenih strana. Većina oštećenih objekata se može označiti poznatim anglosaksonskim pojmom "kolateralne štete". Dobar dio objekata koje su prije okupacije tog dijela Hrvatske nastavali hrvatski građani hrvatske nacionalnosti bio je uništen djelovanjem pobunjenih Srba na tim okupiranim područjima, što je bilo usmjereno stvaranju etnički potpuno čistih područja. Koliko bi se puta povećale ljudske žrtve na obje strane, koliko bi se razaranja svih vrsta objekata s obje strane crte razdvajanja povećala da su predsjednik Tuđman i vojni vrh Republike Hrvatske donijeli odluku da se neprijatelja uništi?! Međutim, vođeni željom da se broj žrtava i razaranja smanji na najmanju moguću mjeru, donesena je odluka da se neprijatelj pobijedi, iako su bili stvoreni svi preduvjeti da se on uništi.

Najbolji pisani primjer načina na koji su se pobunjeni Srbi iz Hrvatske, pripadnici redovitih i pričuvnih postrojba JNA, kao i njihovi "dobrovoljci" iz Srbije i Crne Gore odnosili prema pokretninama i nekretninama na područjima koja su osvajali, dan je u knjizi "Sve je bilo meta". Autor, pripadnik postrojbi JNA koje su napale grad Dubrovnik i dubrovačko zaleđe, daje vrlo plastične prikaze razaranja koja su izvršavali Crnogorci u uniformama JNA:

"I dolje, oko puta Herceg Novi - Dubrovnik, konavaoske kuće odreda pretvorene u zgarišta. Obavezno stradaju one u kojima su nađene šahovnice, propagandni materijal ili oružje. Sudbina ostalih zavisi od "kućnog vaspitanja" i raspoloženja onih koji imaju bombe."¹⁵⁸

"Ukaza se more. Prepoznajem Čilipe. Sve oko njih spaljeno. Na aerodromskoj pisti primjećujemo tenkove, vozila, vojsku... Okolo nepregledni crni tepih od spaljene trave i šume prostro se sve do morske obale. Potresna slika. Sramota."¹⁵⁹

"Samo 10 odsto kuća u Konavlima nije oštećeno. Mnoge su bile "preventivno" srušene samo u drugom velikom napadu Armije. Svi stanovi i kuće Srba koji žive u Grudama, Zvekavici, gornjem Cavtatu, Mlinima, Kuparima, Čilipima..."¹⁶⁰

"Selo Ravno zatekosmo - vodoravno! Kuće mahom porušene ili spaljene. Granate nisu poštedjele ni dvije crkve - katoličku i pravoslavnu."⁶¹

Treba priznati i kako je dio objekata stradao i nakon prestanka vojnih operacija OS RH. O tim su događajima, pripadnici MUP-a RH i Vojne policije HV podnijeli čitav niz prijava (nekoliko tisuća) mjerodavnim pravosudnim tijelima koji su ta djela zakonski sankcionirala.

2.3. O vremenu

Vrijeme je čimbenik koji je Tuđman u potpunosti "upregao u svoja kola". Pravilnom uporabom dobivenog vremena Oružane snage RH postigle su zavidnu razinu sposobnosti, opremljenosti, uvježbanosti, motiviranosti i brojnosti. Oružane snage su, zajedno s drugim građanima RH, vodile bitku u vremenu i s vremenom, u svim vođenim bitkama, kako na području RH tako i u BiH.⁶²

Tuđman je bio svjestan činjenice da će s vremenom, sankcije nametnute Srbiji neizbježno dovesti do pada borbenih sposobnosti tamošnjih vojnih efektivna (u financijskom, logističkom, tehničkom, moralnom, profesionalnom, ustrojstvenom smislu), a posljedično i srbijanskih vojnih postrojba koje su djelovale na području Hrvatske, ali i na područjima BiH koja se nalaze uz granicu s Hrvatskom. Time Tuđman udvostručava pozitivan učinak dobivanja na vremenu.

Vrijeme trajanja vojnih operacija hrvatskih oružanih snaga, počevši sa 1993. i operacijom "Maslenica", vrlo je prepoznatljivo. Operacije nisu bile dužeg trajanja, ne zato što je postojao neki dogovor između Tuđmana i Miloševića o "dogovorenom ratu" ili o "dogovorenoj podjeli BiH" nego zbog vrlo jednostavnih i stvarnih razloga:

- smanjenje broja žrtava, kako na Hrvatskoj tako i na neprijateljskoj strani, trebalo je biti ispod svih očekivanih minimuma
- smanjenje razarajućeg učinka oružja i oruđa koja su OS RH stajala na raspolaganju za one civilne ciljeve koji se nisu koristili za vojne potrebe
- dostizanje zadanih ciljeva izvođenih operacija, zauzimanje novih borbenih položaja koji se mogu zadržati u slučaju neprijateljskog protuudara, bili su u funkciji vojnog i političkog pritiska na pobunjene Srbe, ali i na Srbe u Srbiji i Crnoj Gori;
- smanjenje troškova vojnih operacija čime se smanjuje opterećenja državnog proračuna
- zaštite od uvođenja sankcija međunarodne zajednice.

Kako bi u svim fazama rata Tuđman dobio na vremenu, pregovarao je i s Miloševićem, ali i s drugim političarima iz bivše SFRJ. To su uglavnom bili pregovori-razgovori-nadmudrivanja, s vrlo

malo međusobnog povjerenja i očekivanja da se druga strana drži dogovorenog.

U to je vrijeme svaka strana razgovarala sa svakom, svaka iz svojih posebnih interesa. Tuđman je iz svih tih razgovora, na kraju rata, izašao kao neosporni pobjednik jer je imao snage promijeniti svoja stajališta o BiH koje je imao do početka 90-ih godina. Promijenio ih je u korist Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine, države kojoj je pomogao da ostane i opstane.

Autor je uvjeren kako će se s vremenom sve više pokazivati ispravnost politike koju je Tuđman vodio na vanjskopolitičkom planu glede BiH. Pitanje je kakva bi zla kob zadesila BiH da nije bilo te i takve Tuđmanove politike. Na žalost mnogih, posebno onih koji se s nostalgijom sjećaju jugoslavenske komunističke diktature, kao i onih koji nisu uspjeli stvoriti potpunu islamiziranu državu u Europi, Tuđmanova politika pokazala se ispravnom. Tuđman ih je sve nadmudrio i pobijedio, kako na političkom tako i na vojnom polju. Oni i njima slični to mu nikad ne će oprostiti.

Prema podacima od 17. studenoga 1995., Republika Hrvatska je izgubila oko 16 000 života (poginuli i nestali). Ranjeno je 32 679 osoba.

Oko 7000 pripadnika hrvatskog naroda iz BiH izgubilo je život na ratištima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini, dok ih je oko 23 000 ranjeno.⁶³

Bilješke

---

1. Miroslav Tuđman, 2003.
2. Pojam Musliman, po Ustavu SFRJ iz 1974., označavao je narodnost, dok je pojam musliman bio vjerska odrednica. Za Muslimane iz BiH ovdje će se rabiti pojam Bošnjaci.
3. Milorad Tomanić, 2001., str 11-12, str 31, str 47, str 55
4. Veseljko Koprivica, 1996., str 121
5. Muslimana bi u novoj državnoj zajednici, nekakvoj novoj Jugoslaviji, bilo oko 26 posto.
6. Zemlje koje su tajno posjetili visoki dužnosnici JNA tražeći podršku za izvođenje vojnog udara u siječnju i ožujku 1991. (Mamula je otišao u Veliku Britaniju, Brovet u Francusku, Kadijević u Moskvu.)
7. Momir Bulatović, 2004.
8. Taj mu je proces omogućio stjecanje nemalog bogatstva, kako je i sam izjavio u tjedniku "Globus", a koji je 31. listopada 2003. prenijela "Slobodna Dalmacija": "...Otvorio sam ured u Grazu i nije mi baš išlo. A onda me u uredu posjetio jedan čovjek i rekao mi: Zahvaljujući vama, ja sam zaradio velike novce. Budući da znam kako vi nemate ništa, želim vam dati manji dio onoga što sam zaradio. ... Rekao je: Ja sam vam donio toliko i toliko novca. Kažem: Žao mi je, ali ja vam to neću moći skoro vratiti. On kaže: Zar ja tražim da vi to meni vratite? I s tim sam novcem

- ja "preživio". Nikad više tog čovjeka nisam vidio."
9. Laura Silber i Allan Little, 1996.
  10. Kadijević se nalazio između sna o želji za očuvanjem Jugoslavije pod svaku cijenu i jave o osobnom sudjelovanju u procesu stvaranja "velike Srbije" što njemu, kao uvjerenom komunistu, Jugoslavenu i pripadniku NOR-a nikako nije bilo po volji.
  11. ICTY, suđenje S. Miloševiću, svjedočenje Milana Babića 19. studenoga 2002.
  12. Laura Silber i Allan Little, 1996.
  13. 21. lipnja 1991., dan nakon što ga je Predsjednik RH imenovao na dužnost zapovjednika ZNG RH.
  14. Tada se u mjestu Cerklje nalazila 63. padobranska brigada iz Niša, kao i bataljun vojne policije. Oni nisu dobili nikakvu naredbu za početak djelovanja tijekom sukoba u Sloveniji.
  15. U to vrijeme, srpnja 1991., Hrvatska u sklopu ZNG-a ima tek 3 - 4 brigade, ali razmjerno brojne policijsko-redarstvene snage. Tek sa smjenom generala Špegelja te s dolaskom generala Tusa i reorganizacijom Ministarstva obrane koju je proveo ministar Šušak, a u izrazito teškim ratnim uvjetima, početkom prosinca iste 1991., formira se oko 60 brigada ZNG s oko 250 000 naoružanih, opskrbljenih i uvježbanih vojnika, dočasnika i časnika.
  16. Tijekom 1991. iskristaliziralo se ovo pravilo: što je vojarna JNA bila bliže području "omeđenom zamišljenim granicama velike Srbije" ili "buduće Jugoslavije", sukobi, razaranja i ljudske žrtve na hrvatskoj strani bili su veći. Bilo je i nekoliko vojarna, daleko u dubini hrvatskog teritorija koje su se predale, odnosno u nekim slučajevima "prodale" za velike novce (oko 30 posto slučajeva). Na žalost, puno je više bilo vojarna iz kojih su pripadnici JNA i srpskih paravojsnih grupa nesmiljeno razarali mjesto i područje na kojem su se nalazili.
  17. Veljko Kadijević, 1993., str. 129
  18. Veljko Kadijević, 1993., str. 94, str. 121, str. 127
  19. Prema svjedočenju M. Čandića pred ICTY-em u procesu protiv Slobodana Miloševića u Haagu.
  20. Prema izjavi Dobrile Gajić-Glišić, šefice kabineta tadašnjeg ministra obrane Republike Srbije generala Tomislava Simovića (od 26. rujna 1991. do 12. prosinca 1991.), dobrovoljci slani na rat u Hrvatsku trebali su poslužiti kao jezgra stvaranja buduće srbijanske vojske, što je generalu Simoviću osobno rekao Slobodan Milošević 31. rujna 1991. Isti izvor kaže da je Milan Babić često dolazio kod generala Simovića, tražeći svaki oblik pomoći za "svoju RSK", prijeteci kako će dovesti 300 000 Srba iz Krajine u Beograd, kao izbjeglice, s ciljem rušenja svake one srbijanske vlade koja ne želi pomagati "Vladi RSK".
  21. Dobrila Gajić-Glišić, 21./22. 10. 2003.
  22. Dobrila Gajić-Glišić, 1992., str. 61
  23. Dobrila Gajić-Glišić, 1992., str. 63
  24. www.nin-co.yu/2000-01/06/11015.html
  25. Veljko Kadijević, 1993., str. 163
  26. Veljko Kadijević (str. 126) tvrdi da je Tuđmanova taktika bila "Izbjegavati oružano sukobljavanje sa JNA, a JNA neutralisati političkim i propagandnim sredstvima i aktivnostima", što je gotovo potpuno točno.
  27. Tekst o ovoj temi pod nazivom "Tko (ni) je dijelio Bosnu?" autora Ive Lučića, objavljen je u zborniku radova "National Security and Future".

28. Trend napuštanja BiH od Hrvata i Srba, a koji se kreću prema Hrvatskoj, Srbiji i zemljama EU nije nepoznanica. Demografski negativan prirast stanovništva Hrvata i Srba, a pozitivan kod Bošnjaka također je čimbenik koji uvjetuje takvo stajalište.
29. Glasnik, broj 61., 28. lipnja 1991.
30. Govor predsjednika RH dr. Franje Tuđmana u Saboru RH 25. lipnja 1991.
31. Smilja Avramov, 1997., str. 140 -141
32. Miloš Minić, 2002.
33. Alija Izetbegović, 1997.
34. Franjo Boras, 2002., str. 94, str. 238
35. Adil Zulfikarpašić i drugi, 1995., str. 76
36. Adil Zulfikarpašić i drugi, 1995., str. 77
37. Alija Izetbegović, 2001., str. 202
38. Franjo Boras, Mostar 2002., str. 66, str. 71 - 72, str. 133 - 134, str. 241
39. Adil Zulfikarpašić i drugi, 1995., str 106.
40. Stjepan Šiber, 2000.
41. Stjepan Šiber, 2000.
42. Veljko Kadijević (str. 147): "Obezbijedili smo da za vrijeme rata u Hrvatskoj vršimo manevar i pokrete snagama JNA preko Bosne i Hercegovine, što je za JNA bilo od vitalnog značaja" (to je rezultat sporazuma tadašnjeg ministra unutrašnjih poslova BiH Alije Delimustafića i generala JNA Aleksandra Vasiljevića - opaska autora).
43. Veljko Kadijević, 1993., str. 135 - 137
44. Veljko Kadijević, 1993., str. 143
45. Franjo Boras, 2002., str. 81 - 82
46. Možda se razlog takvog Izetbegovićevog ponašanja krije i u izjavi koju je 5. veljače 1992. dao generalu JNA Aleksandru Vasiljeviću (a prema njegovom svjedočenju u procesu protiv Slobodana Miloševića, 14. 2. 2003.): "Izetbegović mi je tada rekao: Pusti zapadnu Hercegovinu na miru. Ona ionako nikad nije bila dio Bosne".
47. Pukovnik Andy Leslie, pripadnik UN-a, smješten u Kninu, u knjizi "Smrt Jugoslavije" iznosi: "Bila je to školska operacija, ali ne iz škole JNA. Tko god je sastavio taj plan napada, mogao bi s njim u bilo kojoj visokoj vojnoj školi u Sjevernoj Americi i zapadnoj Europi dobiti najvišu moguću ocjenu".
48. www.nin-co.yu/2000-02/03/11377.html
49. Ratni zapovjednik Vojne policije Armije BiH.
50. Radi se o izjavi mladog oficira JNA Muje Prašovića prilikom njegova bijega iz JNA i dolaska u ABiH. Prašović je napravio plan topničkog napada na Vukovar koji, po mišljenju Srba, nije bio uspješan što je Prašovića nagnalo da prebjegne u ABiH.
51. Kerim Lučarević, 2000.
52. Dr. Franjo Tuđman, 1995.
53. Profesionalni vojnici i časnici, bez obzira koliko oni bili sposobni (kao general Tus) ili očito nesposobni (kao general Špegelj) ne smiju voditi politiku. Hrvatska nije smjela napasti JNA kad su oni to predlagali (general Špegelj od sredine 1991., general Tus od 1. siječnja 1992.) jer bi to potpuno otežalo političku situaciju u RH, najvjerojatnije nanijelo goleme štete državi i građanima RH, otvorilo bi pitanje međunarodnog priznanja RH. Usporedbe sa sukobom u Sloveniji ne mogu stajati jer je Slovenija imala otvorenu potporu Srbije na svom putu u samostalnost, za razliku od Hrvatske prema kojoj je Srbija imala otvorene teritorijalne pretenzije.

54. Branko Mamula, 2000., str. 260.
55. Branko Mamula, 2000., str. 230.
56. Milisav Sekulić, 2001.
57. ICTY, suđenje S. Miloševiću, svjedočenje Milana Babića, 26. studenoga 2002.
58. Veseljko Koprivica, 1996., str. 36 - 37
59. Veseljko Koprivica, 1996., str. 91
60. Veseljko Koprivica, 1996., str. 108
61. Veseljko Koprivica, 1996., str. 132
62. Ne treba zaboraviti da su se bitke za opstanak Hrvatske vodile 1991. na području Hrvatske i BiH (u obliku zaprečavanja pravaca kretanja kolona JNA koje su išle prema Hrvatskoj) dok su završne bitke rata za oslobađanje Hrvatske, vojnim sredstvima, vođene na području BiH.
63. Miroslav Tuđman, 2003.

